

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 312 (10).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 22. jaanuaril 1926. a.
kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**, kaubandus- ja tööstusminister **E. Veberman**, rahaminister **L. Sepp**, riigisekretäär **K. Terras**.

Päevakord:

1. Kartulite veo kontrolli seadus — III lugemisel.

2. Tolli-põhitariifide muutmise seadus — III lugemisel.

3. Tsiiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus kohtuotsuste täitmise asjus — III lugemisel.

4. Petserimaal ja Narva-tagusel maa-alal valla vaestelastekohtute asutamise seadus — III lugemisel.

5. Sõjaministeeriumi laske- ja laagripiltsi asutamiseks Petseri maakonnas tarviliikude maa-alade sundvõõrandamise seadus — III lugemisel.

6. Falckspargi Tallinna linnale üleandmise seadus — III lugemisel.

7. Perekonnanimedede võtmise seadus — III lugemisel.

8. Maakorralduse seadus — III lugemisel.

9. Riigi asutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensioniseadus — II lugemisel.

10. Eesti maapanga põhikiri — II lugemisel.

11. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkommissjoni ettepanek.

12. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

13. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

14. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

15. Riigi turbatööstuse põhimäärused — II lugemisel.

16. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Zimmermann**, vahepeal esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 5.10 min. p. 1.

1. Päevakorra Juhataja J. Zimmermanni täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu liikmetele kätte saadetud. Juhatus poolt on tehtud ettepanek, võtta päevakorra I punktiks Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./1927. aastaks — I lugemisel ja päevakorra II punktiks eelarve-kommissjoni valimine.

A. Vomm (stp): Teen ettepaneku, võtta päevakorda pärast kaheksandat punkti kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korralduse seadus.

Juhataja **J. Zimmerman**: Asun juhatuses ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see ettepanek vastu võetud. Asun rkl. Vomm'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 26, vastu 22 häält, seega on ettepanek vastu võetud. Asun päevakorra hääletamisele ühes tehtud ja vastuvõetud parandustega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on päevakord vastu võetud.

2. Eesti vabariigi tulude ja kulude eelarve 1926./1927. aastaks — I lugemisel.

J. Uibopuu (rhvsv): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Mina ei kavatsenud eelarve I lugemisel sõna võtta, vaid arvasin seda siis teha, kui eelarve juba komisjonist tagasi tuleb, et siis ka üksikasjaliste summade juures ettepanekuid teha ja peatuda. Kuid rkl. Tõnisson'i kõne tõi mind kõnetooli, et mõned märkused teha nende väidete kohta, mida ta siin nii arvustavalt esile tõi. Meie võime siin ilusaid sheste tehes palju kõneleda; kuid meie kõnede järgi peaksid ka meie teod

käima, aga aeg on näidanud, et igakord kõigi teod ei käi nende eneste sõnade järgi ja seda pean ma ütleva rkl. härra Tõnisson'i arvel. (Vahelhüüe paremalt poolt: Teda ei ole praegu siin.) Ma kahetsen, et teda siin ei ole ja ma oleksin heameelega tahtnud kuulda, et tema oleks ise tulnud ja nende väidete vastu rääkinud, mis ma tahan esile tuua. Härra Tõnisson rääkis pikalt ja laialt politseikorraldusest. On arusaadav, et see ala on meie riigis mitmeti korraldust leidnud, võib olla, et need korraldused ei ole isegi politseivõimu teostajate poolt heatahtlikult vastu võetud, kuid niisuguses ulatuses, nagu ta siin paista on lastud ja vastuvõtmatuks loetud, ei taha ma mitte seda peegeldada. Kuid ühe asja juures tahtsin ma siiski peatuda ja nimelt, kui palju on seadustega kooskõlas praegumaksivate määrustega tehtud politseikorraldus. Minu teada on politsei korraldamise seaduses ette nähtud nimetused, missugused peaksid aga muudetama ainult seadustega. Tolleaegne Riigivanem härra Jaakson on jurist ja härra Tõnisson samuti. Viimane on väga seganud valitsuse tegevuse hulka. Võib olla, ma eksin, aga siiski, nagu ma kuulnud olen, on ta püüdnud palju näpunäiteid ja juhtnöore anda tol korral valitsusele ja siis, kui olid prefektide ja konstaablite nimetused teoksil. Minu arvates oleks kõige parem ja otsekohesem tee olnud kohe oma soovidest Riigivanemale teatada, et määrustes meie riigi ja rahva iseloomule ei vasta konstaablid ja prefektid. Nüüd aga kõneldakse siin pahandavalt. Talumehed kõnelevad, et nimetage politseivõimu teostajaid kas konstaabliks või muuks, meie võime neid kas või kunstaabliteks hüüda, f ja s täht võivad kergesti segamini minna, meid võidakse mitte õige nimetuse eest ka vastutusele võtta, kuid miilitsateks jäävad nad meile ikka.

Minu tean ka selle nimede määramise ajalugu. Ta on vastu võetud politsei üleilmlikul kongressil, et ühtlustada neid nimesid teiste riikide politsei nimetustega, ja et see läbikäimises omavahel arusaadavam oleks. Kui siin etteheiteid teha, siis oleks kõige otsekohesem tee kohe tulla ja öelda endisele Riigivanemale Jaakson'ile, et tema oleks pidanud alguses selle kõigeparema tee leidma, mida rkl. härra Tõnisson soovitas. On õige ja meie teame, et iga seadus ja iga määrus, mis välja antakse, toob suured väljaminekud kaasa. Kui vaatame möödunud aasta eelarvet, siis leiame politseiametnikkude arvu, teame, et iga raiooni ülemal on oma pitsar. Kui igaühe pitsar 200 marka maksab, siis näete, et see teeb ka mõnesajatuhande ümber välja. Väikeste korraldustega ja määrustega ja siis veel enam, kui nad püüvat iseloomu ei kannu — ei tohiks

meie liigseid kulusid teha. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Jah, härra Vain, kuidas nüüd keegi laulab, see on igaühe oma asi, aga ajutiste korraldustega ei tohiks meie uusi väljaminekuid tekitada, sest teame kuidas sissetulekud rahva käest sisse nõutakse, isegi teatud protsessidega, kus maksumaksjalt ta viimased pennid ära võetakse ja sunnitakse kas või viimast panni ära müüma, et lihtsalt riigi vastu kohustust täita. See kohustab meid veel rohkem uute väljaminekute eest hoidma. Kui tuleb eelarve Riigikogusse tagasi, siis peatun ma üksikute paragrahvide juures ja näitan, kas ta hädavajalik või mitte, aga edasi selles suunas ma ei peatu.

Teiseks oli raudtee, mille juures rkl. härra Tõnisson kõige rohkem peatus, ja ma tuletan meelde, et seal ka tõesti kõik asjad korras ei ole, ja need andmed, mida lugupeetud rkl. härra Tõnisson siin ette tõi, on needsamad, mida temale esitas üks raudteeametnik 1924. aastal, kui Riigivanemaks oli härra Akel ja Riigikogu esimeheks härra Tõnisson. Minul oli tol korral kõnelemine Riigivanem härra Akel'iga, ja seal on toodud täpselt kõik needsamad andmed, mis härra Tõnisson maha luges. (K. Virma, stp: Need olid uued andmed.) Ei olnud uuemad, vaid ainult uuendatud. Tol korral endine teedeminister härra Kark ei saanud nende andmetega midagi muud teha, kui saatis need prokurööri kätte. See oli ainukene tee. Kas siis ei olnud Teil, lugupeetud härra Tõnisson, kõige parem oma võimuga näidata, kuidas neid pahesid tasandada. Miks seda ei teinud? Nüüd Teie räägite küll, et mis teie teete kõik nii ja naa, — aga siis oli võim Teie käes, teie rühma käes. (J. Tõnisson, rhv: Ega Riigikogu esimees ei saa valitsuse asju ajada.) Teie rühm oli valitsuses enamuses. (J. Tõnisson, rhv: Seda ei olnud.) Enamus oli teie rühma käes, nagu siin juba ennem tähendati, ja valitsuse enamus oleks võinud täie õigusega öelda neile inimestele, et nad õieti ei talita ja mingi minema. Ma tean ju väga hästi, endine teedeminister härra Virma viskles ju ka raudteevalitsuses nende andmete seas ja jäi igalpool ikka alla: visku siia või sinna poole — ikka pandi kiil vastu. Riigikogus võeti summa vastu, ja Riigikogu otsustas, et tuleb viadukti peale määrata see summa. Raudteevalitsuses aga tehti korraldus teisiti. Minski tee- ja ehitusosakonna ülema härra Steinman'i kallale. Ja inimene ei olegi milleski süüdi! Nii et kõiki neid andmeid, mis rkl. härra Tõnisson ette tõi, praeguse sõjaministri poolt küll täiesti õigusega demagoogiaks nimetati, sest mis tähendab siis, kui meie räägime asjust ja ise neid ometi ellu ei vii, ja seekord olid ju

andmed Teie käes. (J. Tõnisson, rhv: Kas Teie siis aru ei saa, et Riigikogu esimees ei saanud seal midagi teha!) Aga mis saab siis meie praegune Riigikogu esimees või teine teha, kellele Teie räägite? (J. Tõnisson, rhv: Mina ei kõnelenud Riigikogu esimehest.)

Samuti oli jutt tulude kontrollist. Kas ei olnud nii, et 1924. a. eelarve puhul mina, härrad Tonkman ja Voiman kolmekesi tegime ettepaneku, kõiki neid isikuid ja summasid, mis tulude kontrollile olid ette nähtud, üle viia kaubandusjaoskonna juurde ja liigsed välja jätta. Siis käidi kõik rühmad läbi ja liigutati küll vist iga rühma ukselink ära. Siis kõneles härra Tõnisson — seal on see kolmeliikmeline komisjon, Uibopuu, Tonkman ja Voiman, need ajavad isiklikku asja. Küll meie teeme selle asja teisiti! Tuligi eelarve arutamisele, ja võeti kõik tulude kontrolli summad vastu, nii nagu valitsus esitas. (Siseminister K. Einbund: Aga kes käis seal rühmade uste taga?) Härra Riives käis. (J. Tõnisson, rhv: Ja mis see minusse puutub?) Teie juures ta käiski. Mina räägin sellest, et 1924. aasta eelarve juures toodi ette, et härrad Uibopuu, Tonkman ja Voiman tahavad kõik maha kiskuda, mida valitsus soovib. Meil oli ühine tahtmine, et ei ole otstarbekohane, et tulude kontroll iseseisvaks asutuseks luuakse, kuna tulude kontroleerimise ülesanded kaubandusjaoskonna ülesanded on. Ei, taheti luua iseseisev kontroll ja loodigi, kuna Vene seaduste ja määruste järgi — kuigi need seadusi meil halvaks pandud — on ette nähtud, et kaubandusjaoskond ise oma määruste järgi kontroleerides välja saadaks kontrolli, et end õigustada riigikontrolli ees, kas kõik määrused, veotariifid jne. seadusepärast on käsitatud. Siis oli Tõnisson esimene meie ettepanekute vastu. Aga nüüd kahe aasta pärast tagant järele tulla ja öelda, et vaadake, kõik on korratu ja midagi ei ole hästi tehtud... (J. Tõnisson, rhv: Need ei ole sugugi need andmed. Mina kandsin ette andmed 1925. aasta algusest — kas siis need juba 1924. aasta eelarve arutamise juures olemas olid?) Seda mina kõnelesin, härra Tonkman ja härra Voiman on siin tunnistajaks. (J. Tõnisson, rhv: Teil võivad suured teened olla, jumala pärast!) Mina ei kõnele oma teenetest, vaid nendest ettepanekutest, mis 1924. aasta eelarve juures tehti, — ja neid ei toetatud, ja härra Tõnisson ise oli siis kõnelenud — ah mis, need väikesed mehikesed, need on nagu üks põrmuke, nagu sääsekesed! — Kes nende arvamisi õige kuuleb, kuid siiski teiste abil viisime mõnedki ettepanekud läbi ja hoid-

sime üle 50 miljoni marga kokku, kuigi rahvaerakond vastu seisis.

Minu arvates niiviisi ikka mängida on ju kerge, ja võib siin küll sõnu välja öelda ja teiste peale alt üles ja ülevalt alla vaadata, aga ega see asja iseennast ei paranda. Meie võime kõik kõneleda, kõik rahvale öelda: vaadake, nii on õige, meie tahame teha, aga meid ei lasta! — Aga kui siis tegevuse juurde tulakse, siis on kõik lubadused unustatud. Minu arvates peavad meie teod meie sõnade järgi käima. (J. Tõnisson, rhv: Ma saan aru, jah, — praeguse koalitsiooni esitaja kõneleb!) Mina ei ole koalitsiooni esitaja, mina kõnelen Riigikogu liikmena.

Aga ma tuletan veel üht asja meelde. Meil olid demokraatlikus liidus... (J. Tõnisson, rhv: Nüüd tulevad kodused asjad, väga hea — laske aga käia. — J. Kana, töer: Ega vana armastus roosteta!) ...arutamisel summad, mis kuulusid teedeministeeriumi alla, ja minu teada oli see ka üheks põhjuseks, miks demokraatlik liit oma olemasolu lõpetas. Siis lugupeetud rkl. härra Tõnisson kõneles õige pahandavalt sellesama väikese põrmu poole, et kõik on küps, suu kinni, küür alla ja 40 miljonit peab minema. (Siseminister K. Einbund: Mille peale see 40 miljonit minema pidi?) Uute teede ehitamise peale. (Siseminister K. Einbund: Aga missuguse tee peale?) On ju selge, et meil uued teed tarvilikud on, meil on ka oma järjekord ära määratud ja peab seadusega kindlaks tehtud olema, missugune tee järjekorras esimesena ehitada tuleks. Ja mina vaidlesin siis vastu, et ei saa nii kerge käega asja võtta, 40 miljonit määrata, millega õieti rohkem ei saa ehitada, kui 4 kilomeetrit laiarööpalist või 8 kilomeetrit kitsarööpalist teed. Meie võime ju küll kuskile kadastikku ehitada mõne küttevoo tee, aga ega siis sellest eksploatatsiooni teed ei saa. Samuti ei või nii kerge käega välja anda 40 miljonit tee ehitamiseks, ilma et siht teada oleks, kuhu ehitatav tee viib ja mis ülesanded teel on. (Siseminister K. Einbund: Läheb sinna, kuhu rööpad viivad!) Nii ei näe ka meie valitsuse kord, ei ka meie maksivad seadused ette, vaid näevad ette teede ehitamist kindlate sihtidega ja kindla kava järgi. Ilma kindla kavata ei saa ka tee alla maad võõrandada, ei saa üldse teise inimese varanduse peale minna, enne kui ei ole seda seadust, mis õigustaks maa võõrandamist, vaid kõik peab sündima kindlate reeglite järgi.

Vaadake, kui meie seda ise ei ole täitnud ja teostanud, nagu seda Jaakson'i valitsus tegi, ning sellejuures teistele etteheiteid teeme, siis ei ole meie, minu arvates, õieti talitanud. Ma ei

hinda neid väärsamme heakskiitvalt, kuid mina tulen teisel lugemisel üksikute ministeeriumide kohta ettepanekutega ja paluksin siis küll, et rahvaerakond neid ettepanekuid täies ulatuses toetaks, sest need on kõik need punktid, mis Vabariigi Valitsus 1923. a. eelarve-komisjoni pleenumis eelarvesse tagasivõtmiseks tegi, ja mis seal vastu võeti. (J. Tõnisson, rhv: Kui õiged on, siis toetan.) Ma ei tea, kuidas lugu nüüd on, aga siis oli Teie arvamine niisugune, et need peaksid läbi viidama, ja nüüd pahandate oma tegude üle. Mina teen igatahes need ettepanekud ja palun neid toetada. (Siseminister K. Einbund: Mis sellel liiduga ühist on?) Noh, ärge tuletage neid meelde — see on kodune asi: selle summa suhtes tulid lahkuminekul ette. Teedeministeeriumi eelarvest kõneledes läks Tõnisson posti peavalitsusest rääkimata mööda. Sõnagi ei öeldud selle kohta, kuidas seal rahva rahaga ümber käiakse. Võib olla, et mina teedeministeeriumi eelarve-komisjoni ei saa ja sellepärast oleks hea, kui mõni siin seletust annaks, kuidas nende automaat-keskjaamade tellimiseks lugu on. Mina omal ajal andsin endisele Riigivanemale märgukirja mõne asja kohta. Vastuse sain esimese osa peale, mis käis Tallinna peapostkontori kohta. Ma olen osalt selle vastusega rahul ja sellest tülküsimust ei teinud, aga teise osa kohta, mis puutub keskjaamade tellimisesse, ma seletust ei saanud. Meil makseti või taheti maksta nende eest palju suuremat hinda, kui Tartu telefonivabrik neist oleks nõudnud. Teiseks on küsimus, kui võrd otstarbekohased need keskjaamad üldse on. Ma selle küsimuse juures pikemalt peatuma ei hakka, võib olla, teeb seda endine teedeminister ja kui mitte endine, siis vast nüüdne. Mina käsitan küsimust ainult sellelt seisukohalt, et taheti suuremaid summasid välja anda, kui Tartu telefonivabrik oma materjaalist valmistades oleks nõudnud. Sellele otstarbetule keskjaamade tellimisele astus vahele kaubandus-tööstusministeeriumi väliskaubanduse osakond.

Lugupeetud rkl. härra Tõnisson kõneles ka esituskulude tarvitamise kohta. Mina olin pikemat aega riigikaitse komisjoni liige ja ühtlasi ka sõjaministeeriumi eelarve-komisjoni liige ja nägin, et kõige parema tahtmise juures sõjaministeeriumi summasid enam kärpida ei võinud. Ma isegi tegin ettepaneku, mõned summad teedeministeeriumi eelarvest üle viia sõjaministeeriumi eelarvesse, mis ka vastu võeti, et meie sõjaväe laskemoona tagavarasid suurendada. Ka esitussummad olid seal viimase pennini ära tarvitatud, nii et ohvitserid olid oma isiklikust rahast sunnitud vastu võtma võõra riigi lennuväge. Mina esi-

tasin sel puhul kirja lugupeetud sõjaministri kaudu, milles tähendasin, et kui esituskulud on lubatud, siis ei saa seda ohvitseride palgast maha arvata. Minu teada pidi see lugu maksma isegi mõne ohvitseri teenistuse. Aga et seal ülekulutusi oleks olnud või selle summaga pillavalt ümber käidud, seda, niipalju kui mina ka peale ei käinud ja igalepoole sisse tungida ei katsunud, selgeks teha ei saanud. Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Mina olen juba kauemat aega teravas vahekorras praeguse sõjaminister J. Soots'iga ja tema isegi nõudis minu riigikaitse komisjonist väljaastumist, tähendades, et see seal kõigekohasem mees ei ole, ja sellepärast ei läinud see summade nõutamine mitte nii libedasti. Meil oli maadlemine mitte füüsiliselt, vaid sõnadega iga penni pärast. Seda võib tõendada ka endine sõjavägede ülemjuhataja. Kõige selle tagajärjel isegi eelarve-komisjon oli sunnitud tunnistama, et autode tarvitamine sõjaministeeriumi poolt kõige paremas korras oli, mispärast seda ministeeriumi teistele asutustele eeskujuks soovitati. Ka esitussummadega ei ole sõjaministeeriumi suhtes lugu niisugune, nagu vast mõne teise ministeeriumiga. Ma tulen selle küsimuse juurde veel siis, kui Riigikogus riigi majapidamise aruande komisjoni aruandjana esinen. Pean tähendama, et need esitused või vastuvõtmised, mis tol ajal olid, kui rkl. Tõnisson välisministri kohustetäitja ja valitsuse liige oli, just kõige lihtsamat laadi ei kandnud. Meie teame, et oleme popsid teiste riikidega võrreldes, oleme algastmel ja ei saa nii euroopalikult välja astuda, et võime vahuviinaga külalisi vastu võtta. Pops ei jõua niiviisi külalisi vastu võtta, kui seda võib jõukas taluperemees. Meie oleme iseseisvaks riigiks saanud ja peame ka oma jõukohaselt vastu võtma. (A. Anderkopp, tõer: Rahvaerakond on praegu popsi vastu.) Kuid näen, et siis on tahe olnud end suuremana ja laiemana näidata, kui meie tõepoolest oleme. Julgen öelda, et on olnud niisuguseid vastuvõtmise pidusid, mis hommikuni on kestnud ja millest isegi 500—600 inimest osa võtnud. Aga misuguse mulje jätab see väljaspoole? Mina olen liikunud rahva seas ja seal öeldakse, et kui meie tahame oma peremehed olla, siis peame välistest hiilgusest lahti ütleva ja 500—600-liikmelistest külaliste-vastuvõtmistest ära ütleva, sest meie rahvas ei jõua sarnaseid pidustusi kanda. 5—600 inimest kokku ajada ja suured raudid teha on liigne. Ma tean, kui mõni riik riigile, või valitsuse esitaja teisele külla tuleb, siis peab neid vastu võtma, aga mitte nii, nagu lugupeetud rkl. härra Tõnisson, kes omal ajal seda väga euroopalikult välja paista laskis. Minu arvates peaks enne kõike oma

sõnade järgi teod käia laskma. Nii et sõjaministeeriumile etteheiteid tehes nende esitussummade kulutamises, ei ole nii, nagu härra Tõnisson tähendas. Ma tuletan meelde, et meie ei ole veel kõnelenud sellest, mis Riigikogu endaga koos seisab. Ma mäletan, kui härra Tõnisson oli Riigikogu esimees, rõhutas tema kõige nõu ja jõuga, et peale asjadevalitseja peab alles jääma asjadevalitseja abi. Meie teame, et meie võiksime ju Riigikogu kantseleid kergemini korraldada ja läbi saada võib olla ainult kantseleijuhatajaga või ka asjadevalitsejaga, see oleneb sellest, mis otstarbekohane on. Igakord ei ole härra Tõnisson, kui ta ise valitsemise juures seisab ja kui tal „ja“ sõna öelda on, nii kokkuhoidlik olnud, kui ta praegu sõnades on. Kui kokkuhoidlik tahetakse olla, siis peab seda ka tegudes olema, mitte ainult sõnades. See oleks kõik, mis mina rkl. Tõnisson'i seletuste peale tahtsin tähendada. Oma kõnet lõpetades tähendan, et kui meie tuleme eelarvega tagasi Riigikogusse, teen mina vastavad ettepanekud ja usun, et rahvaerakond mind nendes motiivides toetama hakkab, mida ta praegu väljendas.

Juhataja **J. Zimmerman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Esiteks, mis Riigikogu asjadevalitseja abi töölekuks puutub, siis ei ole mina seal mingit isiklikku survet katsunud avaldada, vaid see oli juhatuses ja vanematekogus arutusel, et Riigikogu töö süvendamiseks peaksime meie asjatundjaid inimesi juurde tõmbama, kes meil asjaajamisel ja komisjoni töödes abiks oleksid. Kuidas on tegelikult välja kujunenud kavatsus asjadevalitseja abi tööle kutsuda, see on teine asi. Teiseks pean ma rõhutama, et rkl. Uibopuu demokraatliku liidu kodustest asjadest kõneledes ekslikult siin on seisukorda kujutanud, nagu oleks meil demokraatlikus liidus iseäralik kokkupõrge olnud 40 miljoni pärast. Lugu oli nii: 1925. aasta eelarve arutamise puhul olin mina katsunud rühmade esitajatega kokku leppida nende vähenduste pooldest, mida taheti ette võtta eelarve juures, et eelarvet kooskõlastada ning tulude ja kulude summad tasakaalus hoida. Kõik rühmad olid omad seisukohad väljendanud, ja muuhulgas pidi demokraatlik liit ka seisukoha võtma. Demokraatlikus liidus olid kõik ühel nõul, katsuda kokku leppida teiste rühmadega, et eelarvet tasakaalu viia. Arvati, et kui meie hakkame ühte või teist summat juurde määrama, siis ei saa meie eelarvet kooskõlastada ja see jätaks väljaspool halva mulje. Üks demokraatliku liidu liige hakkas sellele vastu

vaidlema, ja siis ütlesin mina, et ei maksa siin aega viita! Seal oligi siis see tüli, millest meie pärast igalpool oleme kuulnud.

Juhataja **J. Zimmerman**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. M. Martinson'il.

M. Martinson (põl): Tahtsin õien-dada seda fakti, mida rkl. Tõnisson oma kõnes minu kohta esile tõi. (J. Tõnisson, rhv: Teie vahelhüüde peale.) Minu vahelhüüde peale ütlesite Teie järgmist: „Kas Teie mäletate, härra Martinson, et kui vabadussõja võitlus algas, siis olite Teie Viljandis selles arvamises, et see mees sünnib tubli koha peale politsei korraldamisel, aga kas Teie mäletate, kui ruttu Teie jooksite, nõnda et Teie järele pidi tulema Hugo Sumberg sellepärast, et Teie koht tühi oli“. Siin pean mina esimesena õiendama, et härra Tõnisson'il väga halb meel-lespidamine on, kui ta isegi oma ihulehe toimetaja nime ei mäleta. See ei olnud Hugo Sumberg, vaid oli Herman Sumberg, kes minu järeletulijaks oli. Kui Teie tähendate, et mina vabadussõja algul sinna koha peale läksin, siis pean ütleva, et Teie ei tea sellest asjast üldse midagi, räägite ainult kuulduste järgi. Mind valiti selle koha peale 1917. aastal pärast Vene revolutsiooni, ja olin seal aasta aega, sest 1918. aasta algul võeti mind enamlaste poolt kinni ja viidi Krestõi vangimajasse. Saksa okupatsiooni ajal vabanesin ma vangimajast, ja kui Saksa väed novembrikuul siit välja pidid minema, siis ei olnud inimest, kes oleks Saksa politseiinspektorilt asjaajamise üle võtnud, kes selle asjaga tuttav oleks olnud. Sellepärast kutsuti mind seda kohta vastu võtma. Ma ei tahtnud sugugi selle koha peale minna, sest mul olid teised kavatsused. Härra Tõnisson, kuulge nüüd, kes olid need, kes mind kutsusid seda kohta vastu võtma. Need olid selleaegne eduerakonna liige härra Andres Loorits ja Viljandi linnapea härra Talts, nemad tegid minule selle ettepaneku. Sellepärast läksin mina politseiülema koha peale tingimisega, kui leitakse vastav inimene sellele kohale, et mina siis võiksin vabaneda, see oli, kui ma ei eksi 12. nov. 1918. aastal. Detsembri lõpupäevil tuli Herman Sumberg Viljandi minu juurde — ma pean tähendama, et sel ajal oli raudteel sõit ilma politseiubata keelatud — ja ütles, et temal tuleb sõjaväeteenistusse minna, aga tema kui noor naisemees, tahaks enne heameelega Tallinna sõita, ning palus selleks sõiduluba. Mina vastasin, armas koolivend, olge hea, istuge siia politseiülema toolile, mina olen siin ajutine olija, sest et ei leitud senni teist vastavat inimest. Sellele soovile tuldi ka vastu linnapea ja diviisiülema poolt,

sest linnapolitsei ülem täitis sel korral ka komandandi kohuseid, mispärast diviisiülemal oma sõna kaasa rääkida oli. Sellest ajast jäi härra Sumberg politseiülema kohale. Mina ei ole kunagi sealt ära jooksnud ega politseiülema kohta tühjaks jätnud. Tühjad kohad võivad mõne rühma liideri peas olla. Mina ei oodanud ka paremaid kohti, vaid läksin reamehena Viljandi kaitsepataljoni.

Töö- h o o l e k a n d e m i n i s t e r C h r. Kaarna: Austatud rahvaesitajad! Peatudes oma ülevaatlikus eelarve-kõnes töö-hoolekandeministeeriumi tegevuse juures, tähendas lugupeetud rkl. härra Tõnisson kohe algul, et temal „sugugi himu ei ole praeguse töö-hoolekandeministri vastu isiklikult kõnelema hakata, kuid ometi tunduvat, et mõnigi asi peaks teine olema“. Neist mõningatest asjadest, mis oleksid pidanud või peaksid „teine“ või teisiti olema, märkis lugupeetud riigitegelane ära järgmised kaheksa. Neist on ainult paar-kolm, nimelt tööpuuduse vastu võitlemise, Punase Risti otsekoheste ülesannete ja siis riigiametnikkude kõrvaltöö küsimused üldisema ja põhimõttelise tähendusega, kuna kõik teised, on niisuguse iseloomuga üksikasjad, mida kas väärnähituseks või mittekorrapärasest tegevusest või jälle puudulikust valvest tingitud puudusteks nimetatakse. Üldiselt on aga kõik puudutatud küsimused ja asjad sedavõrd tähelepanuväärivad, et nende juures selgitavalt, tõsiasi ja põhjendusi ette tuues pean peatuma. Ma võtan asjad stenogrammi järgi, kõnes ettetoodud järjekorras.

Esimene küsimus, mille juures lugupeetud rkl. härra Tõnisson peatus, oli tööpuuduse vastu võitlemise küsimus. Eriti peatus ta ühiskondlikkude tööde korraldamise juures ja tähendas, et kuigi minul kui töö-hoolekandeministril mulluaastaste kogemuste järgi kindlaks sihiks peaks olema korralduste loomine ja abiandmine nendele, kes seda vajavad, ometi ei ole need korraldused niisugusteks välja kujunenud, et sellel alal kõik nii oleks edenunud ja nii võiks minna, nagu see riigi huvide seisukohalt tarvilik ja soovitatav oleks.

Härra Tõnisson ütles, et siin võiks hädaabitööid korraldada lasta nõnda, et need hädatööd ei hakkaks võistlema meie talviste hooajatoodega. Sealjuures tuuakse ette paar põhjendust, esiteks, meie metsatöösturid, hoolimata sellest, et nad mitmel puhul olla töölisi otsinud ja linnadesse pööranud, ei ole sealt töölisi saanud ja teiseks, et riiklik põlevkivitööstus juba kauemat aega töölisi on otsinud, aga töölisi siiski mitte niisugusel määral saanud, nagu ta neid tarvitada võiks.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees A. Rei.)

Mis puutub ühiskondlikkudesse töösse möödunud aastal, siis selgus, kui meie kokkuvõtteid tegime, et meil ühes kui teises kohas, kus ühiskondlikke töid korraldatud, olid tööpuudusest mõnesugused väärnähitused esile tulnud. Jõudsimme arvamisele, et hädaabitöödel linnades oli tööd võimaldatud inimestele, kes oleksid võinud ise kerge vaevaga ka mujalt tööd leida. Teisi suuremaid puudusi nähtavale ei tulnud. Kui aasta lõpul asja korraldama hakati, ja mina oma kavatsustega ning ettepanekutega Vabariigi Valitsuses esinesin, siis leidsid minu seisukohad valitsuse poolt heakskiitmist. Need seisid esimeses joones selles, et linnades korraldatavatele hädaabitöödele talvel ei või võtta inimesi, kes varemalt maal tööd leidnud. Määrasime isegi tähtaja kindlaks, et linnades tohib ühiskondlikkudele töödele võtta ainult inimesi, kes rohkem kui üks aasta linnas alaliselt elanud. Nüüd on esimene nõue tööborsil ja teistes kohtades, kus tööotsijaid vastu võetakse, selgeks teha, kus tööotsijad varemalt on elanud ja töötanud. Edasi seadsime tingimiseks, et nende töödele ei tule võtta üksikuid inimesi, sest olime ja oleme arvamisel, et üksikud, ilma perekondadeta inimesed võivad minna metsatöödele ja teistesse kohtadesse, kus tööd on, ilma et elukoha muutus nende seisukorda raskendaks. See kontingent inimesi, kellele omavalitsused riigi summadega ühiskondlikke töid korraldada võiksid, määrati võimalikult täpselt kindlaks. Esimesse kategooriasse võeti puudustkannatavas seisukorras olevad kodanikud, nii mehed kui naised, kellel on suured perekonnad, lastega lesed ja isikud, kelle ülalpidamisel on kõrvalabi tarvitajad vanad ja raugad. Kaugemale kitsendustega enam minna ei või. Need tingimised tehti omavalitsustele teatavaks ja olgugi, et sealt poolt tingimustele vastu on vaieldud, olgugi et omavalitsused nii kirjalikult kui ka suusõnal ministeeriumile on seletanud, et niisuguste kitsaste piiride tõmbamine ei olevat küllalt õigustatud, — ikkagi ei ole tööpuuduse vastu võitlemise komisjon, kes minu juhatusel töötab, neid tingimusi muutnud. Kui nüüd asi nii oleks, nagu siin tõendati, et linnades korraldatavatel ühiskondlikkudel töödel võimaldatakse siiski tööd inimestele, kes maalt on tulnud, või kes peaksid maale tööd otsima minema, siis oleks tegemist lihtsalt kuritahtlikkusega, pehmendatult öeldes, nende korralduste mitte-täitmisega, mis ministeeriumi poolt valitsuse ja tööpuuduse vastu võitlemise komisjoni seisukohtade kohaselt on antud. Aga mina

tahaksin siiski uskuda, et niisuguseid korra- rikkumisi senni ette ei ole tulnud. Selle arva- mise tõenduseks on muuseas nähtus, et vii- masel ajal on töö-hoolekandeministeeriumile tulnud palju kodanikkude poolt, eriti Tar- tust, kirju, kus inimesed nurisevad kitsenduste üle, paluvad, et neid ühiskondlikkudele töödele võetaks. Üksikud inimesed, kellel perekonda toita ei ole, kirjutavad, et nad mitu kuud järgimööda haiged olnud; haigemajast tulles on nad ilma igasuguse varanduseta, neil ei ole ka korterit ei maal ega linnas. Niisugused puudustkannatajad paluvad ministeeriumi, et ministeerium lubaks ka üksikuid inimesi tööle võtta. See on ometi üheks tõenduseks, et omavalitsused ei ole ministeeriumi poolt antud korralduste vastaselt tegutsenud.

Mis puutub sellesse, et põlevkivitööstus töölisi ei saa, siis on see väga vana jutt, mida on korutatud mitmel puhul paljudel koosolekutel, ajakirjanduses ja mitmesugustes komis- sionides ja millest on kõneldud ka Vabariigi Valitsuses ja kõigis Riigikogu rühmades. Ei ole vaikinud ka põlevkivitööstuse juhataja härra Raud ise. Põlevkivitööstuse juhataja seletab küll, et ei ole töölisi, aga kui temale Tallinna tööbörsi kaudu töölisi saadetakse, siis tulevad need varsti tagasi, Öeldakse, need inimesed ei suutvat seda tööd teha, mis põlev- kivitööstuses on. Mitte üksi põlevkivitööstuse juhataja, vaid ka tema lähemad kaastöölised ütlevad, et see ei ole element, kes põlevkivi- tööstuses jõuab töötada. Sellepärast tulevad need, kes sinna lähevad, tagasi; õigemini, saadetakse tagasi. (K. Päts, põl: Mis tööd need jõuavad teha, kes sealt tagasi tulevad?) Mis tööd need jõuavad teha, sel- lest võiks pikemalt kõneleda. Nende hulgas on mitmesuguseid inimesi. Üks liik on niisugu- seid, kes tööd üldse ei taha teha. (M. Martna, stp: Kui suur see liik on?) Minul selle kohta andmeid ei ole. (M. Martna, stp: Seda peaksite ometi teadma, kui seda siit nii sagedasti rõhutatakse.) See liik ei või suur olla. Üks osa sellest liigist kuulub linnaoömaja elanikkude hulka. (K. Päts, põl: Aga mis ta sööb? Ega ta siis ainult magamisest ei ela.) Käivad linnas siin ja seal, töötavad mõne tunni juhuslikkudel töö- del, registreerivad endid tööbörsis jne. (J. Piiskar, stp: Registreerivad! Ja sellega elavad ära! E. Jonas, stp: Kas registree- rimine kõhu ka täis paneb?) Kes seda ütleb? Aga mina ütlen ühte, et need inimesed ei taha tööd teha. Nad käivad küll tööbörsis registreerimas, aga kui neile tööd pakutakse, siis ei võta nad kohta vastu. (M. Martna, stp: Kui sagedasti neid siis registree- ritakse? Kas homme registreeritakse

neid jälle uuesti?) Ühte inimest igapäev ei registreerita. (M. Martna, stp: Kui ta tööle ei lähe, siis kustutatakse ta maha.) Mõne aja pärast, jah! Aga nad tulevad uuesti, seletades, et on nüüd nõus igasuguse tööga... Millest nad end elatavad, teate Teie sama hästi kui mina. Mõned käivad kerjamas, teised, võib olla, elatavad end mõne teise elukutsega. (L. Johanson, stp: Kerja- mine on keelatud. Ja ega teisigi elu- kutseid palju ei ole.) Õige on, nagu ma ütlesin, et suurem osa töölistest, keda põlev- kivikaevandustesse saadetakse, tulevad linna tagasi, sest kaevanduses nõutakse täistööme- hi. Aga neid „täistöömehi“ börsil ei ole; täistöömehed leiavad tööd ka mujal, võib olla parematelgi tingimustel. Teiseks, veel mõjuvamaks põhjuseks, mispärast paljud inimesed põlevkivikaevandustesse minna ei või, on see, et seal puuduvad elukorterid. Siin on lahendada suurem küsimus. Põlevkivi- tööstus ehitagu enne tarvilikud elumajad, siis ei ole seal inimestest puudus, olgugi, et kaevanduses töötingimised raskemad kui mujal. (M. Laarman, põl: Aga mispärast Kohtlas ei ole korterid?) Vähe on. (M. Laarman, põl: Kes seal juhatajaks on? — Üldine naer.) Kui tööliste puudu- sest või tööliste küllusest juttu on olnud, siis on nendes asutustes ja nendes komisjonides, kus seda küsimust lähemalt arutatakse, ikka ja alati toonitatud, et olukord põlevkivikaevanduses võiks paraneda ainult siis, kui sinna tarvilikul määral elumajasid ehitatakse. Suvel võivad inimesed ümbruskonnas kuidagi ära elada, aga talvel on see võimatu. (M. Laarman, põl: Aga miks sinna korte- rid ei ehitata? J. Tõnisson, rhv: Nõu- kogu esimees vast teab seda.) Mina ei tea siin muud vastust anda kui ühte: kui läinud aasta lõpul tööpuuduse vastu võitlemise komisjon kokku tuli, võttis esimesest koos- olekust, kus ka põlevkivitööstusest räägiti, osa põlevkivitööstuse juhataja, kes tähendas, et kui tööpuuduse vastu võitlemise komis- jon milleski temale kaasa aidata võiks, siis seisaks tema tahtmine selles, et temale või- maldatakse krediiti töölistele elukorterite ehi- tamiseks Kohtlas. (L. Johanson, stp: Kohtlas lastakse inimesi lahti, sest õlivabrik seisab.) Talvel ei saa kaevanduses täies ulatuses tööd teha. (L. Johanson, stp: Kaevanduses tehakse tööd, aga õlivabrik seisab.)

Edasi seletas rkl. härra Tõnisson, et riikli- kud ja iseäranis riikliku ülevalve all seisvad hoolekande asutused töötavad liig kallilt: ühe lapse ülevalpidamine kuus minevat maks- ma 4½ tuhat marka. Mina küsiks siin kõige-

pealt, missuguste laste kasvatamisega ja ülevõlpidamisega võrreldes see kallis on? Kas see on kallis, kui meie võtame võrdluseks nende kodanikkude lapsed, keda korralikult ülevõlpidatakse ja kasvatatakse. (J. Tõnisson, rhv: Kui palju neid on, kes iga lapse peale saavad 4½ tuhat kuus kulutada?) Kas see summa on suur, kui meie võrdleme seda nende väljaminekutega, mida jõuavad välja anda kehvad inimesed? Pean ütleva, et need inimesed, kes oma lastele korraliku kasvatuses jõuavad anda, annavad kui mitte otsekoheselt, siis kaudselt mitte vähem välja, kui 4½ tuhat marka. See ei tarvitse kõik olla rahas, perekonnaisa või -ema saab oma lastele ühe osa anda ilma rahata; temal võib ülejääke olla ühest kui teisest asjast, ei ole näiteks tarvis lastele riideid teha, võib kasutada vanemate riideid, muidugi ümber tehtult. Juba selle tõttu võivad väljaminekud vähemaks jääda. (H. Bauer, krst: Hoonete remont on ka siin juures.) Ma räägin kõigest. Kui aga võtame kehvad perekonnad, siis teab igaüks, et mõnetuhandelise-kuupalgaga töölisel ei või kuigi palju lapse ülespidamiseks jääda; siin ei või juttu olla mingisugusest 4½ tuhandest, kui tööline lapse isa või ema ainult 4000—4500 marka kuus teenib. Aga missugustes tingimustes need lapsed elavad? Niisugustes, mis laotavad laiali suurel määral, otse kohutavalt igasuguseid haigusi, ka kõige halvemaid haigusi, mis hävitavad ja suretavad mitte üksi keha, vaid ka vaimu. Nendel lastel ei ole tarvilikku riiet, nad ei saa tarvilikku toitu, neil puudub pesu. Kui teie lähete kehvade inimeste perekondadesse, siis näete, et lapsed magavad mingisuguse katkise riide-räbala peal kuskil nurgas. Meie võime veel kurvemaid pilte näha. Meie teame, et puudust kannatavate kehvade inimeste lapsed, või nende vanemad, käivad kerjamas; ei kerjata mitte üksnes raha, vaid palutakse tükk riiet või vanu jalanõusid laste tarvis. Toitmine on kõige viletsam. Lapsed jäävad nüriks ja kiduraks, seda on tõendanud igal kevadel arstlikud järelevaatused nende vaestest perekondadest laste kohta, keda suvekolonidesse on saadetud. Kui nüüd seda aluseks võtaksime, siis muidugi peaksime ütleva, et laste ülevõlpidamine meie lastekodudes läheb palju maksma. Aga meie ei või ometi sellega võrrelda, veel vähem võime seda omale eeskujuks võtta. Ei või ometi lastele, keda oleme võtnud riiklikkudesse lastekodudesse, andmata jätta ei tarvilikku toitu, ei ihukatet, ei magamisvõimalust korralikus voodis ja korralikku pesu. Peale selle peame lapsi õpetama — need asutused on ühtlasi ka koolid. Lastele antakse tarvilik eelharidus. Peame ka laste pesu pese-

ma, igal nädalal, nagu kord ja kohus, pesu vahetama — kas seda paljudes kehvades perekondades jõutakse teha? Ei jõuta. Võib olla, et need räbalad ja kotikesed, mille peal vaesed lapsed magavad, ei ole aastate jooksul pesuvett näinud. Ega ometi lastekodudes sarnaseid tingimusi lubada või. Kõige selle juures ei lähe ülevõlpidamine, riietamine ja õpetamine mitmesugustes lastekodudes maksma mitte 4500 marka, nagu härra Tõnisson ütles; 1924. aastal oli see keskmiselt 3494 marka kuus. See on ikka alla 4000 marga. Siinjuures peab veel seda arvesse võtma, et hoolealuste ülevõlpidamise kulude juurde on arvatud, peale toidu ja riietuse, — arstiabi ja õppeabinõud, seep jne.

Teised kulud, õpetajate palgad, ametnikkude ja teenijate palgad, on Aaspere lastekodus kuus 2751 marka. (J. Tõnisson, rhv: Iga lapse kohta?) Ühe hoolealuse ülevõlpidamise summa kuus, toitmine, pesemine, riietus ja tervishoid, — on seal 1515 marka, aga ühes teenijate ja õpetajate palkadega 2751 marka — Aaspere lastekodus. Murastes on see kallim — 3667 marka. Petseri lastekodus, see asub Virumaal Saksi mõisas — 3722 ja Narva lastekodus — 3776. (J. Tõnisson, rhv: Kas koolikulud ka seal hulgas?) Seal hulgas on ka koolikulud. Kõige kallim on tulnud Petseri lastekodu ülevõlpidamine, mis Saksi mõisas asub — 3782 marka lapse pealt kuus. Oleme teateid nõutanud meie omavalitsuse asutustelt, kui palju läheb nende asutustes ühe lapse ülevõlpidamine kuus maksma. Need teated peaksid ometi midagi ütleva, sest omavalitsuste vastavad asutused on varem asutatud, nende korraldus peaks juba märksa parem olema. Selgus, et Tallinna linna poolt korraldatud lastevarjupaigas, nimelt Plato nimelises lastekodus, on see summa 3938 marka, ligemale 200 marka rohkem, kui selles lastekodus, mis töö-hoolekandeministeeriumi summadega Saksi mõisas ülevõlpidatakse. Sellest näeme, et olgugi, et nende asutuste korraldamisele alles hiljuti oleme asunud, ei või ometi öelda, et meie nende peale rohkem välja anname, kui omavalitsused senni seda teinud on, kuna aga omavalitsustel peaks palju enam kogemusi sellel alal olema. Kõige selle juures ei tule unustada, et meil ei ole tarvilikult ettevalmistatud jõude sellel alal. Inimesi, keda oleks eriliselt ette valmistatud lastekodude juhatajateks, meil ei ole. Meil puuduvad aga ka teised vastava kutsega jõud, kes oskaksid nendes asutustes majapidamist eeskujulikult ja sealjuures kõigeparemate tagajärgedega ja kõige odavamalt juhtida. Neid inimesi meil ei ole, meie peame need jõud alles kasvatama, ja siis võivad väljaminekud

tõepoolest väheneda. Senni igatahes ei ole suudetud vähemate kuludega asutusi korraldada. Sellega tahaksin mina öelda, et meie ei ole ühtki võimalust tarvitamata jätnud selleks, et nende asutuste ülevalpidamine kalliks ei läheks; oleme igat viisi püüdnud paremaid jõude neisse ametisse võtta. Neid asutusi on kaunis tihti revideerimas käidud, mitte üksi ministeeriumi esitajate poolt, vaid ka riigikontrolli esitajad liiguvad seal tarviduse järgi. Nõnda on nad mitme „tule“ all ja vahel, ja nad püüavad niipalju kui oskavad. See püüdmine on ka tagajärgi andnud, kui meil juba nüüd mõnes lastekodus lapse ülevalpidamine vähem maksta läheb, kui vanemates, ammu asutatud omavalitsuste lastekodudes. (L. Johanson, stp: See on õigus.) Ma olen väga tihti kuulnud ka siin Riigikogus etteheiteid, et kuidas võidakse niipalju välja anda, missugune perekond saab lapse peale niipalju anda! Perekonnas kasvatamine on aga hoopis teine. Riik ei saa ometi oma asutustele kerjata, meie ei saa ka maksuta töötajade, kes õmbleksid lastele tasuta riideid, peseksid tasuta lastele pesu jne. Seda meil ei ole, ja arusaadav, et selle võrra peab asutustes lastekasvatamine rohkem maksta minema. Sellepärast ei peetagi viimasel ajal lastekasvatamist lastekodudes kõige otstarbekohasemaks, näeksime heameelega, et meil laiemas ulatuses võimalusi oleks laste perekondadesse kasvatadaandmiseks. Perekondades kasvatamine iseenesest peaks palju paremaid tagajärgi andma, sest olgu õpetajad ja lastekasvatavad ning kodude juhatajad kui head tahes, aga nemad neid siit-sealt kokkukorjatud ja mitmesuguste kalduvustega lapsi ikkagi nõnda ei suuda kasvatada ja nõnda nende eest hoolitseda kui isa ja ema. Lastekodudes ei saa seda anda, mis on võimalik perekonna kodus. Tahame ju riikliku hoole alla võetud vaeseid lapsi tublideks riigikodanikkudeks kasvatada. Seda aga need kodud vist küll ei anna. Nemad võivad anda heal juhtumisel keskpäraseid kodanikke, kuna aga teatav osa nendest inimestest, kes kodudest tulevad, ikkagi eluküpsed ei ole. Nii mõnedki nendest võivad asutustest välja tulles halbadesse ja rasketesse oludesse sattuda. Asutused ei suuda seda vaimu anda, mida perekondlik kasvatus annab. Seda ära tundes oleme läinud aastal, alates eelmisest aastast, naisorganisatsioonide kaasabil hakanud rohkem rõhku panema laste perekondadesse kasvatada andmise peale. (L. Johanson, stp: Väga kahtlane kaasabi.) Noh, härra Johanson, Teie ärge kahelge kõigi asjade juures. On juba 80 last kasvatada antud perekondadesse. Naisorganisatsioonide vilunud ja ohvrimeelsed tegelased

peavad niisuguste perekondadega tihedat ühendust, kontroleerivad, valvavad laste toitmise ja kasvatamise järele, räägivad lastega, annavad juhatusi jne. Senni, pean ütleva, ei ole seal veel kaebusi tulnud. Arvatakse kindlasti, et perekondades kasvatamine peaks häid tagajärgi andma, ja teiseks tuleb perekondades kasvatamine odavam. Paljud emad, kes ei jõua ilma kõrvalise abita oma lapsi kasvatada ja kes sel juhtumisel, kui neile mingit toetust ei anta, oleksid sunnitud lapsi uulitsale jätma, kui neid kuhu-gile ei võeta; kasvatavad lapsi tõsise hoolega ja emarmastusega, kui neile tuhat või poolteist kuus toetust antakse. Toetus ja juhatused, mida naisorganisatsioonide tegelaste eneste poolt ja nende kaudu lasteemadele või lähematele sugulastele antakse, on seda väärt, et sellest peaks tänuga kõnelema.

Ei tahaks sellega nõus olla, et ametkond sellel alal suuri etteheiteid oleks ära teeninud. Et niisuguste asutuste ellukutsumise ja korralduse juures üksikud väärnähtused ette võisid tulla, on loomulik. Peab ju ometi arvesse võtma, et asutuste ellukutsumine sündis sel ajal, kui meil ametkonnadki ei olnudki veel õieti korraldatud. Siin tuli alguses talitada ruttu. Sõjapuhul vanemateta jäänud laste kasvatamiseks, toitmiseks ja paigutamiseks tuli midagi ette võtta. Loomulik, et nii kiire tegevuse juures võisid mõned väärsammud ette tulla. Aga seda, et asja eesotsas olijatel hea tahtmine või asjast arusaamine oleks puudunud, — seda arvamist ei saa ma jagada.

Kolmandaks ütles härra Tõnisson, et hoolekande asutuste korraldamisel kulutatakse suuremaid summasid majanduslikke ülesandeid täitvate ettevõtete ja ehituste peale. Näitena tõi härra Tõnisson siin ette sauna ehitamise Udrikus ja kuivatise ehitamise samas kohas. Pean ütleva, et töö-hoolekandeministeeriumil puuduvad täiesti tehnilised töötajad. Kui meie ehituste alal midagi ette võtta kavatsime, siis pöörame kõigepealt asjatundjate poole. Ka neil juhtumistel on pööratud asjatundjate poole. Keda meie siin asjatundjateks võime pidada? On olemas sellekohane asutus, see on tehnika peavalitsus; ja üks ka riigikontrollil pea vastavad töötajad olema. Kui kavatsus oli Udrikusse sauna ehitada, siis pöörati nende asutuste poole ja üheskoos nende esitajatega, ma ütleksin asjatundjatega, on plaanid ja vajaduse aktid kokku seatud, samuti ka eelarve. Selle juures on harilikus korras, nagu hangete seadus nõuab, saunahitamine ette võetud väljapakkumise teel. Ei ole ehitatud majanduslikul teel ilma asjatundjate ja riigikontrolli osavõtuta, vaid just samadel alustel, kuidas teostatakse kõiki teisi riigi ehitusi. Saunahitamine on maksta

lainud rohkem, kui härra Tõnisson ütles — ta ütles 2 miljonit, minu andmete järgi on 2.900.000. Aga sealjuures on siiski midagi olemas, mis selle ehituse kallimaks pidi tegema. See saun on nelja ruumiga, peale selle pesukoda pesupesemise, rullimise ja triikimise ruumiga. Arusaadav, et Udriku saun ei või nii väike olla, kui saunad taludes, vaid ta on ehitatud suurema asutuse tarvis, kus peab olema umbes 100 kasvandikku, peale selle suur personaal. Võib olla, oleks võidud odavamini ehitada, kuid siin meie ametkonnale etteheiteid teha on vist küll asjatu. Kes seal oma viimase sõna ütles, oli tehnika peavalitsus ja riigikontroll — nende poolt on see ehitus omal ajal otstarbekohaseks ja tarvilikuks tunnustatud.

Siis edasi kuivatise ehitamine. See oli hädatarvilik, sest nagu teada, põlesid endine kuivatis ja ait maha. Siin tekkisid vaidlused, kas ei saaks ehitada odavamalt, nii umbes miljoni või poolteistmiljonilise summaga, aga siis tulid jälle asjatundjad, kes põllumajanduses ütlevad end kodus olevat, ja seletasid, et kuivatis Udriku maa-ala juures peab nii- ja niisuur olema. Siin on jälle talitatud asjatundjate ja nõuandjate näpunäidete järgi. Pealegi on seal mitte ainult kuivatis, vaid 2 hoonet ühe katuse all — kuivatis ja ait ühes laduruumidega. Ei olnud Udrikus mingisuguseid laduruumi, aga seal on ometi palju varandust ja kraami, mida peab kuskil varju all hoidma. Peale selle tulevad sinna paigutada põllusaadused. Nõnda on siin tegemist mitte ainult kuivatise ruumiga, vaid ka aidaga. See on maksma läinud mitte 3 miljonit, vaid 2.650.000 mk. Hind on odavam, kui lugupeetud rkl. härra Tõnisson ütles.

Neljandaks peatus rkl. härra Tõnisson tervishoiu peavalitsuse tegevuse juures ja märkis kõigepealt ära, et tervishoiu seaduse valmistamise poolest ei ole seda kätte saadud aastate jooksul, mida taheti kätte saada. Aga meil on ju palju asju, mida on tahetud kätte saada ja ei ole aastate jooksul kätte saadud!

Mis puutub tervishoiu korraldusseaduse eelnõusse, siis oli ta välja töötatud tervishoiu peavalitsuse poolt juba sel ajal, kui peavalitsus siseministeeriumi juures asus, tähendab — esimese Riigikogu ajal. Eelnõu oli Riigikogu komisjonis juba vastu võetud, kui ma ei eksi, oli juba Riigikogu üldkoosoleku päevakorras, aga siis leidis siseminister, et uue korralduse maksmapanemine tol ajal ja neil alustel, mis seaduses ette nähtud, soovitav ei ole, ja eelnõu võeti Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogult tagasi. Hiljem vaieldi selle üle, kas maksab üldse enne seda, kui üldine ministeeriumide korraldusseadus veel puudub, üksikute pea-

valitsuste korraldusi välja töötama ja andma hakata, arvati, et seda ei tuleks teha, vaid kõigepealt tuleks asuda üldise korraldusseaduse väljatöötamisele. Aga et selle väga tarviliku seaduseelnõu väljatöötamine viibis, siis asusid ikkagi üksikud ministeeriumid oma korraldusseaduste, või üksikute oma alade korralduste väljatöötamisele. Nii tekkis hoolekandeseadus ja nii töötati välja uuesti ka tervishoiu korraldusseadus. Need kaks eelnõu, hoolekandeseadus ja tervishoiu korraldusseadus, said ühel ajal valmis ja anti ka ühel ajal Vabariigi Valitsuse poolt moodustatud erikomisjoni läbivaatamiseks. Erikomisjon asus hoolekandeseaduseelnõu läbivaatamisele, tervishoiu seaduseelnõu kohta võttis aga seisukoha, et selle kui rohkem põhiseaduse-laadilise korraldusega võiks veel oodata. Eriti siseministeeriumi poolt rõhutati, et kuna eelnõu väga tuntavalt omavalitsusi puudutab, tuleks ära oodata, missugusteks kujundatakse meie omavalitsused. Peeti ka soovitatavaks, et eelnõu vahepeal leiaks läbivaatamist omavalitsuse asutuste poolt. Siis on eelnõu, pärast seda kui ta uuesti oli ümber töötatud, arutatud tervishoiu nõukogus ja pärast vastuvõtmist selle poolt, esitatud seisukoha võtmiseks kõikidele maakonna ja linna omavalitsustele, arstide organisatsioonidele, üksikutele arstidele, ülikooli vastavatele jõududele, maakonna ja linnade liidule ja veel mitmele asutusele. See tõendab esiteks seda, et töö sellel alal ei ole seisnud, ja et seadust ei ole tahetud Riigikogusse tuua läbivaadatuna kitsas ringkonnas, nagu lugupeetud rkl. härra Tõnisson siin tähendas, vaid teda on arutatud ja sõelutud just neil alustel, nagu teie eile siin soovitavaks pidasite, nimelt, — et niisugused laiaulatuslikud seadused ei tuleks enne Riigikogusse, kui nemad on laialiste organisatsioonide poolt läbi vaadatud. Seda teed on just see seaduseelnõu käinud, ma pean ütleva, vist rohkem kui ükski teine Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu. Ei ole vist ühtki teist seaduseelnõu saadetud nii paljudele organisatsioonidele ja omavalitsustele seisukohavõtmiseks. Pärast seda, kui vastavad asutused oma arvamised olid avaldanud ja linnade ja maakondade liit oma seisukohad võtnud, tuldi lõpuks ühes nende esitajatega kokku ja töötati eelnõu lõpuliselt redaktsioonis välja. Selle järele esitasin mina möödäläinud aasta lõpul seaduseelnõu Vabariigi Valitsusele.

Rkl. härra Tõnisson ütleb selle kohta, et nagu kuulda, on esitatud üldine kava ja seegi on nii puudulikuks tunnustatud ning valitsuse poolt tagasi antud. Mina ei tea mitte, kust lugupeetud rkl. härra Tõnisson seda on kuulnud, et eelnõu kellegi poolt puudulikuks on tunnustatud. Kui mina eelnõu Vabariigi Valitsusele esitasin, siis ei arutanud Vabariigi Valit-

sus teda, — nagu see harilikult ikka nii on, — vaid eelnõu anti ministritevahelisesse komisjoni. Vabariigi Valitsus ei ole tunnustanud seaduseelnõu ei heaks ega puudulikuks. Komisjon seisab koos töö-hoolekandeministeeriumi, siseministeeriumi, kohtuministeeriumi, teedeministeeriumi ja sõjaministeeriumi esitajatest. Vabariigi Valitsuse otsuse täitmiseks kutsusin mina veel vanal aastal ministritevahelise komisjoni kokku, ja nendest, kes olid kokku tulnud, ütles esimene, see oli vist sõjaministeeriumi esitaja, et tema leiab seaduseelnõu kõigiti vastuvõetava olevat ja et ta võib olla ainult mõne redaktsioonilise paranduse tegemist soovitavaks peab, aga missuguste, seda ta ka ei öelnud. Järgmine oli teedeministeeriumi esitaja, kes seletas, et temal ei ole mingisuguseid põhimõttelikke küsimusi käesoleva eelnõu arutamise puhul, küll aga mõned redaktsioonilised ettepanekud. Kohtuministeeriumi esitaja ütles, et tal on kindlad juhtnöörid antud kohtuministri poolt, selged seisukohad käes, ja et need seisukohad võivad puududa ainult paari paragrahvi, ning et tema arvates ei võtvat nende paranduste vastuvõtmine või tagasilükkamine kuigi palju aega. Ainukene esitaja, kellel ei olnud seisukohta ette tuua, oli siseministeeriumi esitaja, kes deklareeris, et tema ei olla veel juhtnööre saanud. Sellepärast katkestasime tööd, et ära oodata, kunni kõik komisjoni liikmed kindla seisukoha on võtnud. Kuidas saaks selle järgi öelda, et eelnõu on puudulikuks tunnustatud? Ei need, kes pidid seaduseelnõu käsitama juriidiliselt seisukohalt, ei ka need, kelle ülesanne oli eelnõu käsitada tervishoidlikust seisukohast, ei avaldanud mahategevat arvamist. Kui komisjon eelnõu läbi vaatab, tuleb ta Vabariigi Valitsusesse, ja kuigi valitsus peaks ta vastu võtma ja Riigikogule esitama, ei jõuaks praegune Riigikogu teda enam vastu võtta. Lugupeetud rkl. härra Tõnisson seadis siin üles kindlad soovid ja sihid. Ma näitasin, et meie just nende seisukohtade kohaselt oleme tegutsenud. Kuid teie andmed, teie informatsioon on sarnane, mis Teid eksiteele on viinud. (J. Tõnisson, rhv: See võib olla, et ma seal täpseid andmeid käsitada ei ole saanud.)

Viieldaks leidis lugupeetud rkl. härra Tõnisson, et korraldatava tervishoiunäituse asi on jäetud riigi statistika keskbüroo hoolde ja sellejuures ei ole antud mingisuguseid lähemaid juhtnööre.

Tõelikult ei ole meil praegu tegemist iseisva tervishoiu näitusega, vaid hoolekandertervishoiu näitusega. Esialgu ei kõneldudki tervishoiunäitusest, vaid ainult hoolekandenäituse korraldamisest. Ministeeriumil oli ammu soov hoolekandenäitust korraldada, kuid

et meie väikeste koosseisude juures võimalik ei olnud eeltöid ühegi ametniku peale panna, siis pöörati viimaks Tallinna linnavalitsuse poole, linnanõunik, hoolekande osakonna juhataja, oli nii lahke ja astus selle asja eesotsa. Näitus taheti toime panna juba läinud aasta lõpul, aga ei jõutud: lükati veebruari peale, aga ka nüüdki tuleb ta veel edasi lükata. Kui algatus juba hoolekandenäituse korraldamiseks tehtud oli, pidas tervishoiu peavalitsus soovitavaks omalt poolt kaasa aidata, et ka tervishoiu ala esitatud oleks. Tervishoiu peavalitsusel enesel ei ole aga jõude, kes võiksid oma praeguse töö kõrval näituse jaoks tarvilikke diagramme valmistada, vaid seda tööd teeb tervishoiu muuseum Tartus tervishoiu peavalitsuse toetusel ja nende summade abil, mis riigi poolt antakse. Tervishoiu muuseumi kaudu tehakse propagandat ja tema on ennegi nõndanimetatud rändavaid näitusi korraldanud. Loomulik on, et kui ühel asutusel juba midagi olemas, siis tõmmatakse tema ikka kaasa, kui sellel alal midagi tehakse, ja nii ongi tervishoiu muuseum tervishoiu peavalitsuse poolt antud juhtnööride kohaselt tegutsema hakanud, ja tahab niipalju kui võimalik oma poolt kaasa aidata ja ära teha. Aga ka temal ei ole neid jõude, kes võiksid kõike valmistada, olgugi, et tarvilik statistiline materjal kogutud ja käepärast on. Niisugust tööd — andmete valamist ilusatesse vormidesse — teevad spetsialistid. Oleme näinud statistika keskbüroo poolt valmistatud diagramme, — need on väga head. Tervishoiu muuseum ongi pööranud statistika keskbüroo poole ja nende andmete järele, mis tal olemas, on diagrammid valmistatud statistika keskbüroo kaudu. Selle töö eest tervishoiu muuseumi poolt statistika keskbüroole antud 70.000 marka. Nii ei või meie kuidagi nõus olla etteheitega, nagu oleks tervishoiu peavalitsus tervishoiunäituse asjus ükskõikseks jäänud: peavalitsus on palju kaasa aidanud ja nimelt selle organisatsiooni kaudu, kes neid ülesandeid täidab.

Kuuendaks seletab rkl. härra Tõnisson, et Tarvastu leprosooriumi ning Narva lastekodu üle ei ole tervishoiu peavalitsus küllalt kindlat valvet pidanud. — Olgu siin tähendatud, et Tarvastu leprosoorium allub tõesti tervishoiu peavalitsusele, kuid Narva lastekodu kuulub hoolekandeosakonna alla. — Ühte asja, mille pärast kõneleja etteheiteid tegi, tean ma täielikult: teist, millest kõneledes rkl. härra Tõnisson tähendas, et Riigikogu ringkondades liiguvad ringi mingisugused materjaalid Tarvastu leprosooriumi kohta, võin ma ainult aimata. Minul ei olnud eile võimalik jälgida, kellel ja mis andmed need on, aga arvan siiski, et tean, milles need asjad seisavad. Siin on mõeldud vanu asju ja kuna neist asjadest, eriti Narva asjast

on kõneldud mitte ainult Riigikogus, vaid ka ajalehtedeveergudel, siis pean tarvilikuks Riigikogule seletada, milles need asjad seisid, et võimalik oleks asja hinnata, kas siin on tegemist hooletusega töö-hoolekandeministeeriumi poolt, või on ministeerium kõik teinud, mis tema kohus teha oli.

Leprosoorium on asutus, kus haiged asuvad aastaid, võib olla kümneid aastaid. Ma tahaksin küsida, kas leprahaiged on niisugused haiged, kes võivad ja suudavad millegagi rahul olla? Vast ainult esimestel päevadel ei ilmuta nad suurt rahulolematust, aga kui nad kauemaks ajaks asutusse jäävad, siis ei lepi nad enam ei toiduga, ei riietega, ei voodiga, ei juhatajaga, ühesõnaga — mitte millegagi. (M. Martinson, põl: Seal on ikka teisi põhjusi ka!) Lubage, lubage, ma lähen pärast ka nende teiste põhjuste juurde. Kõigepealt peab ikka teada olema, et niisuguses asutuses on raske tegutseda, ja rahulolemist teenida, märksa raskem kui paljudes teistes asutustes. Peale selle tuleb siin suureks puuduseks seda pidada, et asutuse juures ei ole juhatajat. Sarnase asutuse juhatajaks peab tingimata arst olema. Minu teada on tervishoiu peavalitsus samme astunud ja kõige kindlamalt nõudnud, et asutuse juurde arstimaja ehitataks, kuid senni ei ole seda tehtud — nõudmine on tagasi lükatud. Arst — asutuse juhataja, elab 6—7 versta eemal, tema käib asutuses 3—4 korda nädalas, mõni nädal ainult 2 korda. Arusaadav, et sarnane asjaolu hea ei ole ja et selle tõttu võib asutuses juhtuda asju, mida siis ette ei tuleks, kui juhataja seal asuks. Käesoleva aasta eelarve-elnõusse on siiski arstimaja ehitussumma üles võetud: kui

detsembriga — näiteks, oli märgitud, luges tema 20 naela, kuna tõelikult ainult 3 naela kirjutatud oli. Edasi kaebas tema, et asutuse hobuse tarvis on ostetud kaeru 12 naela päevas, aga tegelikult on välja antud 3 naela. Revideerimisel nähti, et kaeru ei ole rohkem ostetudki, vaevalt nii palju, et võidi 2—3 naela päevas välja anda, kuna 12 naela väljaandmisest ei võinud juttugi olla, väljaandmine oli kõigiti vastav sisseostule. Kõik süüdistuses langes ära, ja minu raamatupidaja pidi konstaterima, et Tarvastu leprosooriumi majandusjuhataja on omal alal läbi ja läbi asjatundja ja kõva käega mees, ja tema tahaks niisuguseid majapidamise juhatajaid, kui seal on, ka mujal näha. Ta tähendas, et see on mees, kes korda nõuab ja peab, ja just sellepärast, et tema asutuses korrapidamises vali on, oldavat tema vastu vaenulik. Majandusjuhataja ainus viga seisvat selles, et ta kaunis sagedasti Mustla aleviis restoraanis käivat: see nähtus tekitavat pahandust ja arvamist, et vast ehk jätab ta mõnel juhtumisel riigiraha oma taskusse. Revident — raamatupidaja on kindel oma arvamises, et majandusjuhataja oma tarvete peale riigiraha iialgi ei ole võtnud. Küll aga on ta ümbruskonnas ühelt ja teiselt raha laenanud, võib olla on ka natuke rohkem napsitanud, kui sünnis on. See on kõik, mis selgus. (Vahel-hüüe pahemalt poolt: Kui palju tal tarvis peab olema?) Mina kordasin ainult seda, mis revident revideerimiselt tagasi tulles ütles. Niisugune on seisukord ja öelge nüüd, kas on põhjust inimese tagandamiseks, kellel asjaajamine eeskujulikus korras. Kui nüüd mõnelt poolt on seletatud, et seal teistsuguseid korra-

tee Riigikogus läbi lähen, — olgu see minu poolt tervitatud, — saaks mõnigi pahe kõrvaldatud ja lahendatud. Mis nüüd üksikasjadesse — väärnähtustesse puutub, siis on suurem osa seletatav sellega, et koha peal juhataja puudub, kuid kõik, mis süüdistajate poolt ette toodud, ei ole põhjendatud. Möödunud suvel tuli kirjalik kaebtus asutuse mõne teenija poolt majandusjuhataja peale: kirjutati, see ametnik varastavat, olla kaeru ja petrooleumi varastanud ning riigiraha omandanud: raamatutes olla see selgesti näha. Paluti ruttu ja ruttu revidendid kohale saata. Olles arvamisel, et seal tõesti midagi lahti on, saatsin kohale ilma viivitusega kaks ametnikku — raamatupidaja, kes omal alal täiesti vilunud mees on, — seda võib ka riigikontroll tõendada, — ning tervishoiu peavalitsuse juhataja abi dr. Männiku. Kuulati üle teenijad, kuulati üle haiged ja siis selgus, et peakaebaja on kantseleis mingisuguseid raamatuid näinud, kuid et ta kirjast aru ei saanud, vahetas kuupäevad ja petrooleumi naelad ära. Lahtrist, millesse petrooleumi tarvitamine 20,

tusi on olemas, — nimelt kõneleidi taia Riigikogus eraviisil, nagu oleks seal põllumajanduse pidamine korras, seisukorras, — siis pean ütlema, et selle kohta mul mingisuguseid andmeid ei ole. Kui peakski sellel alal mingisuguseid puudusi olema, siis on nad ja kõrvaldatavad. Kuid kõik kaebtused kuritarvituste, kaarte- ja rahavarguse üle olid lausa illekohutused ja põhjendamata. Ütlesin asutuse majandusjuhatajale, et tema kohta on nii- ja niisugused kaebused olemas ja küsisin temalt, kas ta on sellest kuulnud: ta vastas, et ei olevat seda teadnud enne, kui tema käest seletusi nõuti. Ma küsisin ka, mis ta mõtleb ette võtta, ning sain vastuse, et ta kaebaja kohtulikule vastutusele võtab. Kui midagi lubamatut peaks selguma, siis iscenesest mõista ei saa mina ei seda ametnikku ega kedagi teist oma kaitse alla võtta. Kuni aga midagi selgunud ei ole, pean ma nii alamaid kui ülemaid ametnikke kaitsma.

Nüüd edasi tõsisem asi Narva lastekodus. Kui siin on praegu Riigikoguliikmeid, kes töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarve-komis-

jonis on töötanud, siis mäletavad nad vististi, et kui komisjonis selle üle kõneldi, missugused asutused on head ja missugused halvad, siis toodi Narva asutus alati eeskujuks. Isegi riigikontrolööri esitaja seletas eelarve-komisjonis, et nii mõneski riiklikus asutuses on teatavaid puudusi raamatupidamises, varustuse arvestamises jne., aga Narva lastekodus on kõik eeskujulik korras olnud. Ka laste ja kasvatajate poolt ei ole kaebusi olnud, ja seda lastekodu peeti üheks paremaks ja eeskujulikumaks. Veel kaugemale mindi eelarve-komisjonis arvamiste avaldamisega, tähendati, et selle nähtuse põhjuseks, et teistes lastekodudes puudusi on, olevat — naisjuhatajad. Pandagu aga mees kohale, nii nagu Narva kodus, siis on kõik asjad korras. Kõik oli hästi, alles möödunud aasta kevadel tuli minu juurde üks ametnik ja andis mulle anoniim kirja, milles kõneldi asjadest, mis mitte kõige armsamad ei ole, vaid koguni väga halvad.

(Sekretäri kohale asub abisekretäär L. Raudkepp.)

Avalikult ei taha ma neist rääkida. Saatsin kohe ametniku Narva, et tema katsuks teedel, mis asutuse juhatajale teatavaks ei saa, selgitada, mis seal õieti on juhtunud. Sedasama selgitust nõutas ka Punase Risti peavalitsus, sest teatavasti töötab Narva lastekodu Punase Risti korraldusel. Kui teatav süüdistusmaterjal käes oli, kutsusin asutuse juhataja välja, andsin talle teada, et tema vastu on tõstetud süüdistused, ja pärisin, kas tema tunnistab end neis asjades süüdlaseks ja mida mõtleb ta teha. Seal teatas asutuse juhataja ühes Punase Risti Narva komitee esitajaga, et kõik kahtlustused, mis tema kohta nii kirjalikult kui suusõnalikult tõstetud, olevat täiesti põhjendamata ja et ta lükkab need kõige kindlamate andmetega ümber. Minu tähenduste peale, et vast ehk on midagi neist asjadest tõsi, ja et niisugusel korral asi halvasti võiks lõppeda, ja kas ta sellepärast paremaks ei pea ametistlahkumise palvet anda, teatas juhataja, et tema soovib asja avalikkuse ette toomist, see tähendab temale võimaluse andmist ülekohtuste süüdistajate vastutusele võtmiseks. Selle peale saatsin avalikult ametliku seletusenõudmise asutuse juhatajale, kus teatasin, milles teda kahtlustatakse ja süüdistatakse. Juhataja saatis pika seletuse. Ka muud materjali oli selles asjas rohkesti kogunud — kaust aina paisus. Lasksin kokkuvõtte teha. Hoolekande osakonna juhataja tegi materjali põhjal ettepaneku ja tagajärg oli see, et asutuse juhataja ise lahkumise palve sisse andis ja kohalt lahkus. Nii oli asjakäik, ja ma küsixin nüüd, milles seisab hoolekande osakonna juha-

taja lohakuks või hooletus, või koguni minu hooletus, kuna mina ometi esimesest päevast peale asja lahendamisele võtsin. Ei võinud mina ega ka hoolekande osakonna juhataja, ametnikku, kes lahkumispalvet ei andnud ja kelle kohta ka midagi kindlat ei olnud selgunud, ametist tagandada. Minu ülesanne oli juurdlust korraldada ja seletust nõuda, mida ka tegin. Kuid ametnik läks ise ja sellega oli asi likvideeritud. Ära minnes ütles ta kindlalt, et tema võtab need isikud, kes ta peale kaevanud, vastutusele. Kas ta seda teinud on, seda mina ei tea.

Seitsmendaks puudutas lugupeetud rkl. Tõnisson Punase Risti tegevust. Härra Tõnisson'i arvates ei peaks Eesti Punane Rist tegemist tegema lastekodudega, vaid peaks anduma puht tervishoiu ülesannetele. Mina ei hakka rääkima neist ülesannetest, samuti ka kõige lähematest vahekordadest Punase Risti ja tööhoolekandeministeeriumi vahel, küll aga pean tähendama, et Eesti Vabariigi Valitsusele ja tema ühele organile, tööhoolekandeministeeriumile on Punase Risti abi omal ajal otse hädatarvilik olnud. Juba alguses kõnelesin sellest, et sõja tõttu oli tarvis rutulises korras asutusi ellu kutsuda. Keskasutusel puudusid vastavad organisatsioonid või asutused, kes seda kiires korras oleksid teha suutnud, ja siin on tööhoolekandeministeerium palunud Punast Risti, et see omalt poolt kaasa aitaks. Punane Rist on suuresti abiks olnud, on tänuväärilise töö ära teinud. Kui temale nüüd etteheiteid hakatakse tegema, et mis ta end ehib võõraste sulgedega ja tikub teiste tegevusaladele jne., siis ei ole Punane Rist neid etteheiteid ära teeninud. Meie teame, et Punast Risti paluti seda tööd ja neid ülesandeid oma peale võtta. Aga ma ütlesin veel ka seda, et igal aastal on eelarve-kõnedes, — kas ka tänavu neid põhimõtteid ette toodud, seda ma ei tea, sest ma ei ole jõudnud kõiki eelarve-kõnesid jälgida, — selle peale tähelepanu juhitud nii Riigikogu kui ka eelarve-komisjoni poolt, et tööhoolekandeministeerium, kes korraldab laste- ja vanadekodusid ning muid hoolekande asutusi, peaks kõikide asutuste ellukutsumisel ja korraldamisel tarvitama seltskondlike organisatsioonide kaasabi. See on Riigikogu poolt heakskiidetud põhimõte, ja ka mina olen selle põhimõtte omaks võtnud ning selle järgi püüdnud käia, niipalju kui see mul võimalik on olnud. Riigil jäävad neil juhtumistel, kui asutused seltskondlike organisatsioonide kaasabil ellu kutsutud, nii mõnedki väljaminekud tegemata ja nii mõneski asjas suudavad seltskondlike organisatsioonide juhid asutuse juhatajale, kasvandikkudele ning hoolealustele tarvilikku õpetust, nõu ja juhatust anda, nõu ja juhatust, mida ministeeriumi ametnikud nii

sagedasti anda ei saa, sest neil puudub võimalus tihti kohtadel ja asutustes liikuda. Võib olla, on pahameel Punase Risti vastu Riigikogu ringkondades sellest tekkinud, et vahekorrad nende asutuste juhtimises kõigeparemad ja eeskujulikumad ei ole ja et töö-hoolekandeministeriumi hoolekande osakonna ja Punase Risti vahel konflikte on olnud, kuid kõik need väärtused, mis seal ette tulnud, on väga väikese tähtsusega ja iseenesest kõrvaldatavad. Suurem osa nendest ongi kõrvaldatud. Minule paistab, et praegu peaks olema töö-hoolekandeministeriumi ja Punase Risti vahekord kõige parem ja hea tahtmise juures peaks see vahekord ka püsima jääma. Ei tarvitseks ka karta, et nende asutuste tegutsemine Punase Risti korraldusel riigi huvide vastu võiks käia, palju enam võiks oletada seda, et seltskondlikkude organisatsioonidega ühes töötamine kõige paremaid tagajärgi annab.

Viimaks veel üks asi, see on kaheksas rkl. härra Tõnisson'i kõnest. Rkl. härra Tõnisson ütles, et üksikud vastutusriikastel kohtadel teenivad isikud on veel kõrvaltöödega koormatud, mis nende ülesannete täitmist vaevalt soodustab. Lugupeetud kõneleja tähendas, et tema ei pea tarvilikuks nimesid nimetada, kuid mina ei saa muidu, kui pean nime nimetama, sest kui asutus tuleb kõne alla, siis on ka nimi iseenesest teada. Etteheide puutub nähtavasti tervishoiu peavalitsuse juhatajat, dr. Möttus't. Nimelt seisab lugu selles, et tervishoiu peavalitsuse juhataja peab kõrvalametit, ta on siseministeriumi usaldusarst. Kui nüüd seda tahetakse ühendusesse seada sellega, et mina olen tööerakondlane ja dr. Möttus on ka tööerakondlane, siis pean küll tähendama, et tervishoiu peavalitsus oli enne siseministeriumi juures, ja seal anti see amet dr. Möttus'ele. Pean ütleva, et kui oma ministeriumi ametnikule oma usaldusarsti koht antakse, siis ehk võidakse sellest midagi välja lugeda, aga et mina saaksin tervishoiu peavalitsuse juhatajat keelata kõrvalteenistust minule mitte alluvas ministeriumis vastuvõtmast, mis seadusega keelatud ei ole, siis ei saa ma tõesti aru, kuidas ma selle peale üldse julgeksin tulla. Teiseks on ehk küsitavgi, kas see üldse soovitav on, kui arst või inseneer, arstiteadusliku või tehnilise eriharidusega ametnikud, kui nad teatud ala juhtideks on kutsutud, oma elukutsega enam tegemist ei tee. Kas nad ei jääks oma puhtteaduslikkudes asjades ajast maha? Kas ei ole näiteks tervishoiu peavalitsuse juhatajal tarvis käia haigemajades, et tutvuneda kõigega, samuti ka koduseid haigeid vastu võtta, et kaasa minna sellega, mis olemas on? Ja kas samuti ei peaks tehnika peavalitsuse juhataja mitte ainult oma kabinetis istuma ja vaatama, mis sinna tuuakse,

vaid ka isiklikult midagi projekteerima ja ehitama. Nii et see küsimus on veel vaieldav.

Kõnelesin veel täna dr. Möttus'ega, kes ütles, et tema ei ole seda kohta mitte otsinud, vaid teda olla palutud seda kohta vastu võtta. Edasi, just sel ajal, kui härra Tõnisson peaministriks oli, on dr. Möttus't palutud ka riigikantselei usaldusarstiks. (J. Tõnisson, rhv; Ei tea! — Siseminister K. Einbund: Väga korralik usaldusarst.) Kas see soovitav on või mitte, seda küsisin ka ametkonna juhatajalt eneselt: Õelge otsekohele, kas teie käite oma ametiajal usaldusarstina haigeid vastu võtmas? Tema ütles, ta olla kõrvalametit oma peale võttes tingimiseks teinud, et tema sel ajal, kui ministerium avatud peab olema, haigeid vastu ei võta, kui selle tingimisega nõus ei olda, siis ei võta nende kohuste täitmist enda peale. Ja ma pean ütleva, et minu teades ühtki juhtumist ei ole olnud, et tervishoiu peavalitsuse juhataja oma ametiajal oleks pidanud ära minema nende ülesannete pärast. (Siseminister K. Einbund; Kella 5 ajal ei ole ametiaeg.) Kui see kohustus, see kõrvaltöö tema tegevust ametialal ei takista, siis ei või mina ometi nõuda, et tema selle kohustuse maha peaks panema. Ja mispärast peaksin just mina seda nõudma tervishoiu peavalitsuse juhatajalt, kui kõik meie tehnilise ja arstiteadusliku haridusega isikud, kes riigiametis on, omal erialal kõrvaltööd teevad. Nüüd on see asi kõne alla võetud ühe ametniku — tervishoiu peavalitsuse juhataja suhtes. Mispärast? Minule nimetati seda ühe Riigikogu liikme poolt läinudaastase eelarve läbivaatamisel. Ma tean küll, kust see teade tulnud on, see tuli sellelt härralt, kes Teile väga lähedal oli. Aga ma ütlen, ei maksa üksiku ametniku vastu välja tulla küsimusega, kui meil lugu üldiselt niisugune on. Ei ole meie inseneeridele ja arstidele mingisugust kõrvaltööd ära keelatud. Usaldusarsti amet ei ole riigiamet. Seadus ei anna minule mingisugust õigust seda tegevust takistada ja ära keelata, ja mina ei ole seda ka tarvilikuks pidanud. (L. Johanson, stp: Teie erakond kirjutagu seda enesele ka kõigepealt kõrva taha!) Mina nüüd kunagi teie erakonna pilli järgi ei tantsi!

See oleks õieti kõik, mida ma tarvilikuks pidasin öelda härra Tõnisson'i kõne puhul, arvates, et need seletused, mis mina andsin, aitavad nii üht kui teist asja arusaadavamaks ja selgemaks teha. Minul on hea meel, et rkl. Tõnisson tarvilikuks pidas pikemalt peatuda töö-hoolekandeministeriumi tegevuse juures. See on igatahes ala, mis ei võiks tähelepanuta jääda, senni on aga küll Riigikogu komisjonides, küll Riigikogus eneses palju rohkem kõnel-

dud tühistest ja tähtsusetast asjadest, kuid hoolekande ja tervishoiu aladest, mis oma ulatuse poolest üldse väga laialdased, liiga vähe, võib olla sellepärast, et ei ole tegelasi, kes neid alasiid hästi tunneksid, peale üksikute, aga üksikud ei jõua igakord ja igal juhtumisel, kui need alad kõne alla tulevad, sõna võtta.

Lõpuks peatuksin veel paari sõnaga rkl. härra Johanson'i kõne juures. Härra Johanson tõi ette kaks asja, nimelt et töö-hoolekandeministeeriumi käesoleva aasta eelarves ei ole summased: 1) tööpuuduse vastu võitlemiseks ja 2) töolistemaja ehitamiseks. Härra Johanson luges siit vist välja mingisuguse kursi muutmise, ei öelnud küll seda, aga nii võis tema toonist järeldada: kui ei ole tööpuuduse vastu võitlemiseks summat ette nähtud, siis on Vabariigi Valitsus arvamisest, et ei ole tarvis tööpuuduse vastu võidelda. Siin on aga tegemist puhtvormaalse küsimusega. Mina isiklikult olin sellel arvamisest, et summa tuleks eelarvesse võtta, aga minu vastasteks olid sel puhul rahaminister ja teedeminister, härrad Sepp ja Virma. Seal pool seletati, et ei maksa eelarvet, mis alles pärast 1. aprilli maksmata hakkab, koormata summadega, mida sel kevadel välja anda ei tule. Meie võime tööpuuduse vastu võitlemiseks tarvisminevad summad selle aasta kevadel võtta möödunud aasta eelarve järgi. (M. Martna, stp: Aga sügisel on Teil jälle tarvis.) Lubage, härra Martna, palun mitte rutata! Ministeerium võib ilma valitsuse loata võtta iga kuu kohta $\frac{1}{12}$ sellest krediidist, mis möödunud aastal oli määratud, valitsuse loaga võime aga saada veel rohkem. Möödunud aasta eelarves oli 60.000.000.— ja Vabariigi Valitsuselt on lubadus antud sel määral, kuidas neid summased tarvis läheb, tähendatud summa piirides 3 kuu jooksul krediiti saada. Mis edaspidisesse puutub, siis on võimalik küsimust lahendada lisaelarve korras, kui tarvis peaks olema tuleval suvel ühiskondlike töid korraldada. Nii ei ole tööpuuduse vastu võitlemise summade tarvitamise kohta eitavat seisukohta võetud. (M. Martna, stp: Kas need 60.000.000. olid läinud aastal eelarves?) Jah. Saades teatava kindlustuse, ei tarvitsenud nii väga nõudma hakata, et need summad eelarvesse võetaks. Nõudis ju rahaminister kindlalt, et eelarvet ei koormataks summadega, mida välja anda ei saa.

Teine asi oli, et töolistemaja ehitamiseks ei ole vastavat summat eelarvesse võetud. Mina arvan, et see üldse eksitus on, kui niisugused summad eelarvesse võetakse. Nõutagu seda eriseadusega. Ministeeriumi eelarves on mitmel aastal summased olnud, mis on välja andmata jäänud sellepärast, et ei ole asu-

tust, kellele võiks neid välja anda, või sellepärast, et Riigikogu summad liig juhuslikult eelarve-korras vastu on võtnud, pärast aga kahetsenud. Näiteks, omal ajal nuriseti üldiselt, kuidas võis läbi minna, et sellele majale, mis lõppude-lõpuks kommunistide majaks sai, riigilt 5.000.000 marka anti. Kui eeltööd juba niikaugele on jõudnud, et rahvamaja ehitamise võib käsile võtta, ja Riigikogu tarvilikuks peab toetamiseks summased anda, siis on see võimalik igal ajal. (L. Johanson, stp: Praegu ei ole töolistel ühtki kohta, kuhu minna.) Praegu ei ole ka ükski organisatsioon oma eeltöödega niikaugele jõudnud, et töö-hoolekandeministeerium või Vabariigi Valitsus võiks selle esitaja oma juurde kutsuda ja öelda — hakkame homme ehitama. Kui meie ka pakkujaks oleksime, ei oleks vastuvõtjaid, kes ülesandega hakkama saaksid. Tean küll, milles asjad seisavad. Need on tarvis enne ära otsustada. Mina esitasin Vabariigi Valitsusele, ja Vabariigi Valitsus on Riigikogule edasi saatnud seaduseelnõu, mis võimaluse annab linnavalitsusele töolistemaja tarvis krundi määrata. Kui nii kaugele olema jõudnud ja kui tegevusse astuvad inimesed, kes riiklikul alusel seisavad, siis, arvan mina, on igal juhul võimalik väikese novelliga Riigikogule esineda, siis ei ole ka Riigikogul raske selleks otsekohe summat määrata.

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu 2 tundi on töötanud, kuulutan veerand-tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.10 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.25 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Väljaspool järjekorda on sõna siseministril.

Siseminister **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed! Eelarve-kõnedes on puudutatud ka siseministeeriumi alasiid, ja sellepärast tunnen enese kohustatud sõna võtma, ühtlasi oleks see ka heaks juhuseks valgustada neid aluseid, seisukohti ja põhimõtteid, mida mina juhtnõõriks olen võtnud minu juhtimisel oleva asutuse ümberkorraldamisel. Siseministeerium on teatavasti üks suurematest mi-

nisteeriumidest oma eelarve kui ka ülesannete poolest, ja sellepärast ei oleks see Riigikogu liikmetele ükskõikne, kuidas teda korraldatakse. Selle korralduse juures, niipalju kui see puudutas eelarve kokkuseadmist — pean tähendama, et eelarve kokkuseadmisel ei olnud korraldused veel läbi viidud — on kõigiti arvesse võetud kokkuhoiu põhimõtteid. Kui aga sellest hoolimata rkl. Johanson võis tähendada, et siseministeeriumi eelarve on tõusnud võrreldes 1925. aasta eelarvega, ja nagu projektist näha, 28.000.000 marga võrra, siis ei saa seda kuidagi pidada vastukäivaks käsitusel olnud kokkuhoiu põhimõttele. See tõus, nagu eelarvest näha, tuleb ainuüksi piirivalve arvele kirjutada. Piirivalve on sõjaväeline organisatsioon, mis antud tsiviilvõimu käsitusse, ning kõik muudatused, mis sõjaväe suhtes tarvitusele võetud, samuti ka kõrgendused, tulevad üle viia ka piirivalvesse. Kui 1925. aasta jooksul korraldati sõjaväes korteriraha ja ühtlasi muid olusid, mis sõjaväelaste seisukorra tõstmisega ühenduses olid, siis tõstsid need arusaadavalt väljaminekuid ja ühes sellega ka väljaminekuid piirivalves. Nii et selle aluseks on vastavad seadlused, mis paratamatult eelarve peale oma mõju avaldasid. Eelarve on tõusnud, nagu ma juba tähendasin, 28.000.000 marga võrra. Sellest on üle 25.000.000 marga piirivalve arvele kirjutatud, kuna ülejäänud 3.000.000 tuleb teise suurema asutuse arvele panna. Ka seal on see tõus tingitud korteriüüri tõusmisest ja postitelegraafi takside kõrgendusest. (O. Gustavson, stp: Mis asutus see on?) Politseiasutused. See 3.000.000 on tingitud ka sellest, et eelarve järgi antav riidevarustus hindade suhtes ei vastanud nendele rahalistele normidele, mis eelmistel aastatel olid.

Kui teie neid aluseid või artikleid vaatate, siis ei saa kuidagi viisi öelda, et eelarve oleks vastandlik kokkuhoidmise põhimõttele. (M. Juhkam, tõer: Väga halb trööst meile.) Ministeeriumi asutuste ümberkorraldamist ei võinud aga kuidagi teostada eelarve kokkuseadmise ajal, see tähendab esimese poolaasta jooksul, sest see on võrdlemisi suur töö, mis nõuab läbimõtlemist ja kavakindlust. Sellepärast ei saanud ümberkorraldamine oma mõju avaldada eelarve peale. Seda enam, et korraldused, mis tingitud Riigikogu poolt antud seadustest, ei olnud minu uuesti ametisse astumiseni läbi viidud, ja neid tuli tegema hakata. Ma võin siiski öelda, et siseministeeriumi eelarve tema projektis, mis ka rahaministeeriumi poolt vastu võeti, oli umbes 25—30 miljoni võrra suurem sellest, mis siin näidatud on. Suurem oli eelarve sellepärast, et tarvidus oli kordonite ehitamiseks piiri-

äärsele raioonile piirivalve jaoks ja ka sellepärast, et tarvidus oli ratsareservile ruume muretseda. Need väljaminekud iseenesest ei sisalda mingisugust laiutamise tungi, aga neid on võimalik ära jätta siis, kui raha tõesti ei ole. Kui tõesti selgub, et raha ei ole, et eelarve tasakaaluviimisel raskused on, ja kui rahaminister omalt poolt mõnesugused kärpimised ette pani, siis võtsin mina eelarve uuesti kätte ja vähendasin seda 30 miljoni marga võrra, välja jättes väga tarvilikud kulud. Selle juures vähendasin mina isegi arstiabikulusid ühe kolmandiku võrra sellest protsendist, mis harilikult ministeeriumide kohta ette nähtud, see on 4—5% palgasummast. Ma peatun arstiabisummade juures, kui tüüpilise nähtuse juures. Arstiabisummad teevad võrdlemisi suure summa välja. (M. Juhkam, tõer: Tuleks teisiti korraldada.) Juba 1925. aastal pandi piirivalve suhtes sisemiselt maksma arstiabisummade tarvitamise kord. Üldiselt ei saa üks asutus seda korda muuta, see oleneb ära korrrast, kuidas ta on seatud. Selle uue korra järgi langes arstiabisumma piirivalves ühe kolmandiku võrra. Neid mõõdupuid arvesse võttes vähendasime meie eelarves arstiabisummasid samasuguse summa võrra ja katsume prooviks, kas meie saame sellega läbi või mitte. Lootusi selleks on nende andmete põhjal, mis ma olen saanud arstiabisummade tarvitamise kohta. Ma võiksin näiteid tuua nendest kokkuvõtetest: Tartu politseiasutused on kulutanud ühe ametniku või riigiteenija kohta arstiabiks keskmiselt aastas 6.500 marka. Sealjuures pean ma tähendama, et see ei ole kõrgem summa, kui eelarve järgi ette nähakse, sest eelarve näeb ette 4—5% palgasummast. Valga linna politsei on tarvitanud sama aja jooksul 1800 kunni 1900 marka ametnikkude kohta, teiste linnade politseid keskmiselt 2500 kunni 3500 marka. Isegi Tallinnas, kus arstiabi nii kättesaadav, on vähem kulutatud kui Tartus. See annab loomuliku aluse arvamiseks, et arstiabirahade kulutamisel on mõõduandev, missuguseid maksime seal tarvitatakse, kuidas ülemus selle järele valvab, ja missugune kord ülema poolt on sisse seatud. Selle ümberkorraldamine annaks võrdlemisi suure ökonoomia kogu riigis, ilma et selle all ametnikud või riigiteenija tervishoid kannataks. Minul on konkreetseid näiteid selle kohta, et riigiteenijate arvates on rohtude alaline tarvitamine, minu pärast kas või söömine, tervisele kahjulik. (O. Gustavson, stp: Missugust rohtu nõnda võetakse, leiva asemel.) Tarvitatakse mitmesuguseid rohte ja arvatakse, et see kasulik võib olla ja neid tarvitatakse nagu mingisuguse ainena enese

tervise kosutamiseks. See viib aga aasta jooksul väga suured summad välja. (O. Gustavson, stp: Missuguseid rohtusid võetakse nõnda?) Väga mitmesuguseid, isegi patenteeritud, mis väga head olla maitse poolest. (O. Gustavson, stp: Näiteks hiniin.) Seda vast mitte, aga mul on konkreetseid näiteid selleks, et rohtusid nõnda tarvitatakse. (L. Johanson, stp: Arst kirjutab rohu välja, ega muidu ei saa.) Minule näib, et kindla reshiimi maksmapanemine usaldusarstide suhtes, ja veel rohkem võimaluse äravõtmine, et rohtusid võib avansi näol saada, see juba tõmbab niisuguse summa tagasi, nagu ma piirivalve kohta näitena võisin öelda, mis otse tuntav on. Kuid arstiabi nendel kordadel, kus see hädatarvilik on, võimaldatakse igal juhtumisel. Aga see oli muuseas öeldud kõrvalekaldumiseks minu üldisest teemist. Nõnda et rkl. Tõnisson'i oletust, nagu ei oleks kokkuvõtmise põhimõtet aluseks võetud eelarve kokkuseadmisel, ei saaks mina siseministeeriumi suhtes õigeks tunnustada. Mina võin rohkem öelda, et kui need reformid, mis minul praegu läbiviimisel on, lõpule viiakse, siis siseministeeriumi eelarve väheneb alla selle, mis ta käesoleval aastal võrreldes kõrgemalt esitatud on läinud aastast.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **J. Zimmerman.**)

Nüüd ma läheksin üldiste küsimuste juurde. Rkl. Tõnisson väljendas oma eelarve-kõnes ka põhimõttelisi küsimusi, mis võiksid aluseks olla riigiasutuste ümberkorraldamisel ja tõi need tänuvääriliselt esile. Sellejuures aga tähendas ta, et siseministeeriumi ümberkorraldamise töödel ei tundu niisuguseid põhimõttelikke aluseid, ja nagu nende ümberkorraldustööde juures talitatakse liiga närvilikult, ja ma ei mäleta, kas ka mitte ettekatsematult. Viimast oletust, olles ise töö sees, ja tundes töötempot ja pikaajalist ettevalmistust, ei saaks ma kuidagi omaks võtta, aga küll tahaksin omaks võtta neid üldisi aluseid, mis rkl. Tõnisson ette tõi, ja nii mõnedki nendest õigeks tunnustada ja tõendada katsuda, et ümberkorraldustööde juures meie oleme silmas pidanud neid aluseid, ja arvesse võtnud muid teisigi aluseid. Sellejuures aga ei saaks mina küll seda sihtjooneks võtta, et meie oma riigiasutusi peaksime korraldama mõnesugustele patriarhaalsetele nõuetele ja korrale vastavalt. Mina saan aru, mis mõttes rkl. Tõnisson seda tarvitab, kuid selle sõna otsekoheses mõttes meie seda põhimõtet aluseks võtta ei saaks, sest meie elame ikkagi modernil ajal ja juba selle aja nõuded ei võimalda meile niisugust tagasiminekut. Aga kui selle

all mõeldud oli lihtsat korda, siis pooldan mina seda põhimõtet täiesti. Üldse, minule näib, et meie riigikord on väga keeruline ja on ka keeruliseks tehtud korraldus kõigis tema asutustes, ükskõik, kas meie riigivalitsuse asutustes või omavalitsuse asutustes. Mina võiksin isegi öelda, et omavalitsuse asutused on asjaajamise suhtes peaaegu keerulisemad, kui teised riigiasutused. Sellepärast võiksimme vast arvata, et meie asutuste-labürintis ümberkorraldamise töödega peale peaksime hakkama keskkohalt, see tähendab, ministeeriumidest. Aga see ei kuulu minu tänase kõne hulka ja sellepärast võiksin puudutada ainult siseministeeriumi ümberkorraldamist.

Ma siiski mõne lausega peatuksin esimese juures. Näiteks, mina ei saa kuidagi pooldada seda, et meil igal ministeeriumil on 4—7 iseseisvat peavalitsust. Kui see tingitud on sellest, kui meil iseseisvaid juhtisid rohkem oleks, siis on see arusaadav. Aga meie ümberkorraldamised tüürivad sinna poole, et kõrgemaid vastutavaid juhte ei oleks väga palju, et nende arv oleks piiratud. Aga juhid, kes otsekohe vastutavad ei ole, aga siiski juhtivatel kohtadel on, nende kvaliteeti peab tõstetama sedavõrd, et nad ka otsustamisvõimelised oleksid. Senni oleme meie suurt rõhku pannud palkade normeerimisel ja astmete korraldamisel selle peale, et meil alamaid ametnikke ja keskpakseid ametnikke on hoitud selles nivoos, et nende kätte otsustamist ei saa anda. Võtame näiteks meie toimkondade juhatajad, sekretärid ja laudkondade ülemad, nagu neid igalpool kutsutakse, jne. Nende kvaliteet on praegu veel niisugusel kõrgusel, et nende kätte asjade otsustamist ei saa anda. Ja sellest siis ka tuleb, et meie peavalitsuste, see tähendab ministeeriumide iseseisvate osade arv on suur. Ja sellest on ka osalt tingitud see, et meie ministeeriumide arv suur on. Aga jätame selle kõrvale ja asume nende ümberkorraldamise tööde juurde, mis meil eel seisnud ja eel seisavad. Selleks jaotaksin ma ministeeriumi kolme osasse: politsei keskasutus ja kohapealsed asutused, piirivalve ja ministeeriumi muud osad, mis senni iseseisvad — ministeeriumi kantselei, omavalitsuse asjade peavalitsus, administratiiv asjade peavalitsus ja sõjakahjude peavalitsus. Teie näete, kõik need on iseseisvad osad.

Piirivalve ümberkorraldamiseni ei ole meie senni veel jõudnud minna, aga tema käes on ka järg, ja ma võin öelda, et minu veendumuse järgi piirivalve ei või jääda sellele alusele, nagu ta praegu on. Aga et see meie lähem järjekorratöö on, et see veel käsil ei ole, ei tahaks ma selle asutuse juures praegu peatuda. Ma peatuksin ülejäänud osa juures.

Kõige esmalt ühendasin ma ühte ministri kantslele, omavalitsuse asjade peavalitsuse, administratiiv asjade peavalitsuse ja sõjakahjude peakomitee. Teie näete, viis asutust senni iseseisvad, üheks administratiiv peavalitsuseks. Ka see nimi ei ole kohane, peaks „osakond“ olema, aga et teised ministriumid ei ole loobunud sellest suurest kõlavast nimest, siis ei olnud meil põhjust ka esimesena sellest loobuda. Nende asutuste ühteviidmine annab teie tuntavad ja head tagajärjed juba kantseleide kokkusulatamise suhtes, ümberkirjutamiste kokkusulatamiste mõttes, siis vähemvastutavate tööjõudude vähendamise mõttes ja rohkemvastutavate tööjõudude juurdevõtmise mõttes. Nüüd, missugused tagajärjed see ümberkorraldamine ministriumi keskpaigas on andnud? Rkl. Tõnisson tähendas — ma ei mäleta sõnu, aga mõte oli see, et kõik see suur töö olevat andnud kõigest 200 või 300 tuhat aastas. (J. Tõnisson, rhv: Ajalehtedes oli!) — võib olla, jah, mis mitte kõne väärt ei olevatki. (M. Juhkam, tõe: Mujal suurenevad veel väljaminekud.) Aga ma julgeksin Riigikogu liikmetele ette kanda, kuipalju see siiski tagajärgi on andnud. Teie teate, et siseministriumi peale on hulk uusi ülesandeid tulnud ja tulemas. Need on: perekonnaseisu aktide keskarhiiv. See algab paari kuu pärast. Eelarve võetakse vastu 1. aprilliks, ja poolast aastast peab algama see töö. (J. Piiskar, stp: Nad võtavad hoogu!) Ei, rkl. Piiskar, Teie saite vististi teisiti aru, kui ma öelda tahtsin. Meie ei võta hoogu, vaid meil on suur töö juba käimas. Seadus on vastu võetud ja juba selle ettevalmistamine on suur töö. Kujutame enesele ette, missuguse tööga ühenduses on perekonnaseisu asjade keskkorraldus ja selle arhiivi pidamine, missugusel tööol on hulk kohapealseid ametnikke ja asutusi. Edasi on siseministriumile juurde tulnud usuühingute registratuur, siis on juurde tulemas ühingute ja nende liitude registratuur, missugune töö on senni olnud nelja rahukogu registreerimise osakonna käes ja missuguse töö juures on hulk tegelasi ametis olnud. (O. Gustavson, stp: Kas kohtuministriumis vähendatakse selle võrra?) Silmapilk. Peale selle on veel üksikud vähemad alad juurde tulnud. Ja nüüd, kui meie algasime oma asutuse kujundamist vastavalt nendele uutele ja ka vanadele ülesannetele, siis seisime meie tahes või tahtmata probleemi ees, et meie peame Riigikogu ette minema koosseisude suurendamisega, kui meie oleksime üle võtnud vastava arvu tegelasi, kes seal ametis olid — tarvilikud perekonnaseisu asjade ajajad jne., siis meie oleksime pidanud koosseisusid küll suurenda-

ma ja oleksime pidanud pildi suureks maalima Riigikogu ees, ja teie oleksite pidanud suure ja õige viisaka aparaadi meile juurde andma. Aga selle asemel meie kalkuleerisime, et kui meie need senni iseseisvalt tegutsevad asutused ühte liidame ja vähemate ametnikkude arvel võtame rohkem vastutavaid ametnikke, kes võivad iseseisvalt otsustada ja sellejuures teha ka lihtsamaid töid, mitte andes kõike ümberkirjutajate ja masinakirjutajate kätte, ja nüüd teeme meie oma kalkultatsiooni järgi kogu selle töö ära endiste jõududega, endiste koosseisudega, mis endistest vähemadki on, nagu rkl. Tõnisson ütles, 2—300.000 marga võrra. Ja ühtlasi võime meie ka selle ära teha, et osa praegu meie käes olevatest funktsioonidest kohtade peale mõtleme anda ja teise osa otsekohe likvideerida. Seda näiteks omavalitsuste suhtes, mis meie senni oleme oma vastutulelikkuse tõttu täitnud. Ma tooksin siin ette ainult igasugused nõuandmised, mis meilt on väga palju ajaviidet nõudnud ja tööd takistanud. Meie oleme järelevalve asutus, aga ei pea olema juriidiline nõunik igale iseseisvale asutusele. Ja on palju sarnaseid asju, ütlen mina, mis endisest korrast üle on jäänud. Näiteks maksude asjad omavalitsuste suhtes on hulga kirjavahetust nõudnud, millel aga ühtki olulist tagajärge ei ole, ja vajadust ei ole, et nad meilt läbi käiksid. Sellest kõigest ei taha mina rohkem kõneleda, aga minu kõne tagajärg on see, et selle ettetoodud ümberkorraldamise abil meie loodame teha oleva töö ära ja kogu selle töö, mida teie juurde olete andnud, ühtlasi töötades ka vähemate väljaminekutega, kui need senni olid. Aga selle juures võin mina paralleeli tõmmata ja öelda, et mina ei ole kuulnud, et see asutus, mille käest meie funktsioonid üle oleme võtnud, et see oleks oma koosseisu vastavalt vähendanud. Ma ütlen, küll olen aga kuulnud suurendamist selles asutuses. Teie ise võtsite hiljuti seaduseelnõu vastu, milles teie suurendasite selle asutuse koosseisusid. Pealegi on tulnud veel ettepanekuid, et koosseisusid on tarvis veelgi suurendada, sest aeg ei olevat ikkagi veel normaalne, ei jõutavat ikkagi veel tegelikule asjade arvule järele, ja sellepärast pidavat suurendama koosseisusid hoolimata sellest, et üks osa ja õige tuntav osa funktsioonidest meile üle tuli. (J. Tõnisson, rhv: Vallakohtud sisse seada.) Nojah, mina pooldan täiesti seda, et vallakohtud tulevad sisse seada, sest rahukohtunikud kord viib meid inimestest kaugele. See oli vastuväide rkl. Tõnisson'ile nende ümberkorralduse tööde suhtes, mida minule näib, rkl. härra Tõnisson asjalt närviliselt võttis, ütlemine, nii närviliseks töötempoks asutuste ümberkorraldamises.

(O. Liigand, rhv: Konstaablite asi oli see!) Ma tulen ka selle juurde, see on järgmine number.

Eriti pööras tähelepanu härra Tõnisson kahe peasekretääri sisseadmisele ministeeriumi juhatuses. See ettepanek muidugi tuleb koosseisudena Vabariigi Valitsuse poolt ja rahaministeeriumi poolt Riigikogule vastuvõtmiseks. (J. Uibopuu, rhvsv: Aga Riigikogu seda küll vastu ei võta.) Ei noh, vaadake kuidas Riigikogu ta vastu võtab, see on, härrad, Teie käes, aga mina tooksin oma motiivid sinna juurde. Vaadake, sennine ministri abi instituut, see on minule arusaamatu instituut. (J. Laidoner, põl: Täiesti ilma seadusliku aluseta.) Ja see kuidagi viisi ei sobi meie põhiseadusliku korraga. Meie ministrid on poliitilised juhid, ja niisugusel korral ei saa vastavalt maksvatele seadustele ja olukordadele nendel abi olla, niisugust nagu ta praegu on. Praeguste seaduste järgi ministriabi on ministri alter ego. Ta on sama minister, kes täidab kõigis ministri funktsioonides tema aset, aga meie parlamentliku korraga ei ole see kuidagi kooskõlas. Meil järelikult ei võiks kõnelda ministri abist, vaid kui need abid tarvilikud on, kui juhtivad töäjõud, kui juhatuses olevad töäjõud, siis ei võiks nad kanda ministri abi nimetust, vaid peaksid kandma mingisugust muud nimetust, ühtlasi ka teisiti vormuleeritud kompetentsi. Kas tema nimi oleks nüüd peasekretäär, või nõunik, või mingisugune muu nimetus, mina ei pretendeeri mingisugusele nimele, aga see nimetus on võetud nende riikide eeskujul, kes sellele nimele ka teatava sisu on andnud. Mina nimetasin juba, et meie ministeeriumis on juhtivad jõude vaja. Esiteks juhtivat jõudu, kes ministri äraolekul tema asemel ministeeriumi juhiks, mitte aga poliitiliselt, vaid kui tegev töäjõud, juhtides teatuid alasid. Ühtlasi oleks vaja jõudu, kes oleks alaliselt kursis ministeeriumi tööga, kes aastakümnest aastakümnesse kannaks selle ministeeriumi tegelikku tööd. Ühtlasi on ministeeriumis vaja ka jõudusid, kes ei juhikski teatavat ala, vaid oleksid ametis ainult projekteerimise töös. Meie elame praegu projekteerimise tööde ajajärgul, ja mina pean ütleva, et ei ole projekteerijaid ja ei ole selle tõttu ka võimalik seda tööd teha. Võtke näiteks osakonna või peavalitsuse juhataja, ükskõik kuidas teie teda seal nimetate. See tegelane ja omal alal juhtiv jõud on oma igapäevase asjaajamisega ja otsustamisega on ta niivõrd seotud, et projekteerimise töid on tal võimatu teha. (J. Tõnisson, rhv: Selleks on teistes ministeeriumides nõunikud.) Silmapilk, härra

Tõnisson, selleks peavad olema erilised jõud igalpool. Ma läheksin veel kaugemale ja ütlesin, et meile tooks väga suurt kasu, kui näiteks kogu meie riigiaparaadi ümberkorraldamiseks meie Riigivanema juurde asetataks 2 või 3 tegelast ainult projekteerimise tööde peale, kes moodustaksid minu pärast teatava reformide komisjoni või nõukogu. Need peavad muidugi administratiiv alal väga kogeenud inimesed olema. Aga see on hoopis teine kapiitel ja teine küsimus. Aga ministeeriumide juures ei saa ilma niisuguse tööjõuta läbi, ja kui Teie leiate siseministeeriumi juhatuses kahe peasekretääri kohad, siis need on ette nähtud koosseisus selleks, mitte et nad kahekesi tülili läheksid, ja et minister, kui kolmas isik, tuleks nende kahe sekretääri tülisid lahendada, vaid selleks, et üks neist oleks tõesti töäjõud, kes lahendaks igasugu administratiivalalisi küsimusi, ja neid on siseministeeriumis väga palju. Üle kogu riigi voolab neid sinna kokku, ja peab olema isik, kes lahendaks neid küsimusi niihästi praktiliste elukogemuste kui ka teoreetiliste küsimuste alal ja kursis olles kogu ministeeriumi tööga teeks ka projekteerimise töid. Teine isik oleks rohkem juhtiva jõuna tegeliku valitsemise alal. Sellepärast on ka vastavalt nende palgavahe ette nähtud. Pean ütleva, et asi ei olene nimest, vaid funktsioonidest. Võib ükskõik missuguse nime võtta, ja mina kaalusin, kas nimetada nõunikuks või kuidagi teisiti, aga mina ei saanud neid panna kuhugi, see on lihtsalt konstruktsiooni küsimus, ma ei saanud neid mahutada kuhugi peavalitsuse alla, vaid mahutasin juhatuses juurde. See ei tähenda aga mitte koosseisu suurendamist. Need juhtivad jõud on meil tegelikult olemas. Kui meie konstruktsioonis ei oleks neid ette nähtud, siis mina... (J. Tõnisson, rhv: Ühe kohta tähendab ülendust, peavalitsuse juhatajast läheb ministri abini.) Tema ei lähe ministri abi kohale, ma ütlen, et niisugust kohta siseministeeriumi ei jää. Peab ütleva, et siseministeeriumi nõunik oma kvaliteedi poolest ei saa milgil tingimisel vähem olla, kui kohtuministeeriumi nõunik, sest kohtuministeeriumi juriidilised küsimused ei ole raskemad kui siseministeeriumi juriidilised küsimused. (J. Tõnisson, rhv: Teie ütlete, et kohtuministeeriumi nõunik saab 27.000 mk. Saagu ta 27.000 mk., aga mitte mõlemad.) Sennine abi saab ka 28.000 mk., ega meie ei saa vähendada. (Vahelhüüe J. Tõnisson'i, rhv poolt.) Jah, mina ütlesin 27.000, ning teine on sennine ministri abi, ning meie ei saa kuidagi tema palka vähendada. Austatud härrad, see oli öeldud keskasutuse ühe osa konstruktsiooni kohta,

ja mina julgen arvamisel olla, et need väited elmise osa kohta mitte just palju vastuvaidlust esile ei too.

Nüüd läheksin edasi politsei ümberkorralduse juurde. See on aparaat, mis laieneb üle kogu maa. Peatuksin kõigeesmaselt nende põhimõtete juures, mis on tarvilikud siin aluseks võtta. Mina pean valitsuse ametasutuste korraldamise juures väga kinni deentralisatsiooni põhimõttest. Laialdased valitsusasutused peavad olema küll tsentraliseeritud, sest need asutused on lõppudelõpuks autokraatlikud asutused, nad ei ole nagu omavalitsuse asutused, parlamentlikud, aga sellest hoolimata oleks see mitte väga hea administraator, kes ainult tsentralisatsiooni alusel ja põhimõttel katsuks laialise valitsus-asutuse kujundada. Ka siin peab sedavõrd iseseisvad inimesed ja seevõrd kõrge kvaliteediga isikud ja ametnikud kõrgetele kohtadele pandama, et need oleksid võimalised iseseisvalt asja otsustama, et põhjust ei oleks tsentralisatsiooni korras kohalikkude ametnikkude vähese kvaliteedi pärast kõiki neid asju keskpaika tuua. Minule tuleb nagu tõendusena meelde ajajärk, millal ma asusin siseministeeriumi juhtimisele esimest korda. Riigikontrollis ei tulnud valitsemise aladega tege mist teha, asjade otsustamist oli seal vähe ja seal ei võinud mina nii selgesti kõike seda tähele panna. Aga kui mina asusin siseministeeriumi juhtimisele, siis panin mina tähele, et kogu asutus oli nii kujundatud, et suur osa asju otsustamisele voolas keskpaika. Mina olen kuulnud, et ka teised ministeeriumid on sellega hädas, et väga palju asju voolab ministeeriumi keskpaika. Selle tööga ei saa siis toime ei ministeeriumi juhataja ega teised juhid, sest töö uputab neid. Selles on suurelt osalt süüdi ametasutuste korraldus.

Ühtlasi nägin mina tegelikult, kuipalju inimesi käis näiteks minu vastuvõtteruumis, igal vastuvõttetunnil oli 30—40 kunni 50 inimest ja mispärast? Sellepärast, et ei peavalitsuse ega ka kohapealsed ülemused nende asja ei ole lahendanud ega õiendanud. Nüüd oleme meie, tänu korraldustöödel, niikaugale jõudnud, et minu vastuvõttetundidel on harva 2—5 inimest ja needki on niisugustes asjades, keda mina võin rahuliku südamega kohapealse ülemuse juurde saata ning öelda, et seal õiendatakse teie asi ära, ja tema ei tule teist korda tagasi. Muidugi minu kätte tulevad edasikaebused mitterahuldatud asjade peale jne.

Kui mina katsuksin teoreetiliselt põhjendada neid praktilisi tulemusi, siis saaksin põhjendada neid sellega, et asutus on rohkem

kujundatud deentraliseerituna, mitte tsentraliseerituna. Mina olen näinud tegelikult valitsemise töös, et see põhimõte on õige. Sellest teen mina ühtlasi ka teise järelduse ja nimelt selle, mida aluseks peab võetama iga asutuse ümberkujundamisel, et ametnikud koha peal peavad olema rahvale kättesaadavad. See on just see, mida rõhutas ka rkl. Tõnisson ja veel rohkem, et üksikute asjade otsustamine peab ka sedavõrd rahvale lähemal olema, et ta võimalikult ruttu otsuse kätte saab. Vaadake, kui meie sellest viimasest põhimõttest kinni peame, siis ei jää meil teist teed, kui kohapealseid asutusi nii ümber kujundada, et nende juhatajad oleksid suurema kvaliteediga isikud, ja teiseks, et nende otsustavate ametnikkude kätte võiks asju anda otsustamiseks keskkohast rahuliku südamega, selles mõttes, et nad hästi otsustatakse. Mul tuleb meelde, et näiteks 1921. aastal Tallinna politseiüleml ühes oma abiga olid istunud kahekesi kabinetis ja oodanud, kas neile midagi tööd ei toodaks. Kummalgi ei olnud midagi tööd, kuna ministeerium tol ajal uppus töösse. Nüüd aga kuulen ümberpöörduvalt, et meie ministeeriumis oleme lahedamas olukorras, aga nemad upuvad töösse.

Milleks kogu see sissejuhatus? Vaadake selleks, et see ongi aluseks olnud politseikorralduse ümberkujundamisel. Kui Riigikogu liikmed mäletavad läbirääkimisi politsei ühendamise seaduse ajalt, siis üheks minu põhimotiiviks oli muuseas see, et meil on praegu kohapeal sedavõrd palju iseseisvaid paralleelseid isikuid, paralleelselt seisvaid ülemusi, nii et igalühel küsimus tõuseb, mis jaoks neid niipalju on. Uue politseikorralduse juures oleme katsunud asja nõnda seada, et politsei administraatoreid kohapeal, otsustavaid administraatoreid kohapeal ei oleks nõnda palju, kui neid senni oli. Sest tõesti, kui neid julgeoleku administraatoreid 15—30 meie väikese riigi olukorras kohapeale jääks, siis meie ei jõuaks oma väikese riigi olukorras kunagi kvaliteediga inimesi sinna panna. (J. Tõnisson, rhv: Kas Rakveres istuv kvalifitseeritud mees on Järvamaale kohalik ametnik?) Lubage, ma tulen ka selle juurde. Meie ei jõua seda teha ja ei ole ka mingisugust olulikku tarvidust selleks. Võtame näiteks Valga maakonna ja Valga linna. Seal on kokku umbes 30.000 elanikku. (J. Tõnisson, rhv: Valgas 15.) Valgas on umbes 8 või 10 ja Pärnus 15 või 17 tuhat. Vaadake, selles maakonnas on 30.000 elanikku ja seal oli politseiüleml, politseiülemla abi... (J. Tõnisson, rhv: Miks Teie temale abi annate?) Lubage, tal peab keegi olema, kes tema aset täidab. See oli sennine konstruktsioon. Seal

maakonnas oli ka veel kriminaalpolitsei ülem, kaitsepolitsei ülem ning peale selle 3 politseijaoskonda. Tallinnas tuleb aga ühe politseijaoskonna kohta 25—30.000 elanikku. Siin tekib küsimus, mispärast meie peame Valga maakonna, kui väikese maakonna kohta pidama kõrgeväärtuslikku julgeoleku ja korra administraatori, kuna kõik need asjad otsustatakse tegelikult vähemates üksustes. (M. Juhkam, töer: Miks Teie siis Narva peate viima, kui Valgas tarvis pole?) See on alles lahtine küsimus ja võimalik on, et lõpulikult korraldusel ka Narva ei jää. Praegu on see ajutine korraldus, ja eriti piiriäärsetes kohtades ei saa nii järske hüppeid teha. Ma olen kindel, et juhti või administraatorit ei ole tarvis ka Narva linna ja tema ümbruse kohta. Ei ole mingisuguseid olulikke põhjusi, et väikeste üksuste jaoks oleks administraator olemas. Rkl. Tõnisson tõi esile kaks põhjust: teedeasja ja vist peatus- ja püssilubade väljaandmise asja... (J. Tõnisson, rhv: Hoolekande asi.) Ma ütlen ka hoolekande asja, — mis tingiksid minu poolt korraldatud administraatori kohapeal olekut, näiteks Valga linnas. Mina pean ütleva, et selleks ei ole kõige vähemat põhjust, sest minu ümberkorralduskava järgi peavad niisugused funktsioonid, mis inimestele otse hädatarvilikud lähedase otsustamise suhtes, üle antama politseijaoskondade ülematele, või komisсарidele, ning meie peame tahes või tahtmata politseijaoskondade arvu ka veel vähendama, missugune töö ka veel ees seisab. Meie peame tõstma ka politseijaoskondade ülemate kvaliteedi umbes samale kõrgusele kui see oli Vene ajal, sest kvaliteet Vene ajal oli palju kõrgem, kui see praegu politseiülemate suhtes on. Politseijaoskonnaülema kvaliteedi peame tõstma kõrgemale, aga selle juures peame hoidma rohkem neid alpolitsei ametnikke kohtadel. Sellega ma ei ütle, et rohkemal arvul kui praegu. Ja kui meie nende kvaliteeti tõstame, siis võime ka võimaluse anda neile asjade otsustamiseks. Näiteks püssideload. Mispärast peab püssideloa väljaandmise otsustama kõrgem politseilene juht kohapeal, selleks ei ole vähematki põhjust, kuigi enne püssideloa väljaandmise küsimuse otsustas kuberner. Vaadake, siis olid hoopis teised korralduse printsiibid ja teised olukorrad, aga meie olukorras ei ole see tarvilik, et kõrgem administraator või ministriumi peavalitsus selleks otsuseid annavad. Ma ütlen, on aeg olnud, kus viimane kui peatusluba anti ministriumist, ja ma mäletan ühte kokkupuutumist minister Hellat'iga ühel valitsuse koosolekul, kus minister Hellat'il oli suur pakk käes väljamaalaste peatuslubasid ja tema pidi neid sorteerima.

See oli arusaadav algpäevil, aga nüüd oleme niikaugemale jõudnud, et meil peatuslubade otsustamise asi on antud praeguste politseiülemate kätte. Aga ma lähen veel niikaugemale, et peatuslubade asja anname komisсарide või jaoskonnaülemate kätte, see on ilmingimata tarvilik. Muidugi ma ütlen, mitte kõigi peatuslubade otsustamine ei lähe nende kätte, sest teatud asjade otsustamine peab siiski ka keskpaigas olema. Nüüd võtame ... (Vahelhüüded.) Võtame sama Valga maakonna eeskujuks. (J. Tõnisson, rhv: Võtke parem Rakvere, Paide, Järva maakond!) Võtame ka selle, võtame Paide linna. Seal on umbes kolm tuhat elanikku. Järva maakonnas on 57 tuhat elanikku ja see on kaks politseijaoskonda meie sennise konstruktsiooni järgi. Ise väikese ümbrusega sünnitab keskkoha, — politseijaoskonna — ja seal istub politseiülem. (M. Juhkam, töer: Kuidas Järvamaal on jahilubadega?) Jahilubade asja meie muudame varsti, ma palun kompetentse mitte sellega siduda. See pilt on minule selge, ja meie muudame iga niisuguse kompetentsi nõnda, et ta kellelegi raskuseks ei tule. Ma lähen isegi niikaugemale, et jahilubade väljaandmine ei tarvitse sugugi politseiülema funktsioon olla. Kõik niisugused igapäevased lubade asjad muudetakse, sest kui see on politseiülema funktsioon, siis kujutage ette, kuidas see paber peab käima. Rkl. Tõnisson, ma kirjeldan Teile, kuidas näiteks jahiluba paber käib. Inimene, kes omale jahiluba võtab, läheb politseiülema juurde, linnas käivad otsekohe politseiülema juures, aga maal kohapealse politseiniku juurde, kes seal lähemal on, kas jaoskonnaülem või keegi teine. ja võtab loa selle kaudu. See paber rändab sealt kõigi andmetega politseiülema juurde, ja pärast rändab see paber otsusega jälle sama teed tagasi. (O. Liigand, rhv: Millal ta selle kätte saab?) Jah, millal ta kätte saab, on ka küsimus. Nii rändab see otsus kantseleilikus korras tagasi, ja ma küsiksin, miks see paber ja otsus pidid nõnda rändama? — See ei ole mulle selge. Samuti võtame ka püssilubade asja. Ma palun funktsioonide küsimusi mitte ühendusse seada minu praeguse ümberkorralduse kavaga. Funktsioonide küsimuse lahendamine järgneb sellele. (J. Tõnisson, rhv: Enne oleksid pidanud funktsioonid selgeks tehtama.) On selged. Lubage, rkl. Tõnisson, kõik need on selged ja praeguse korra juures ei ole midagi katki, raskusi ei saa tulla, sest kõik need asjad lahendatakse kohapealse politseinikuga ära ja ainult linnaelanikud käivad asju isiklikult ajamas kõigekõrgema ülemuse juures.

Ja nüüd, kui ma sammu edasi astun, siis küsin, mispärast peab Järva maakonnas see kõige kõrgem administraator kohapeal just Paides olema. (Vahelhüüe.) See on kohapeal julgeoleku kõige kõrgem administraator, sest seal kõrgemat enam ei ole. Minu süsteemi järgi on küll, kui seal jaoskonnaülem on. Ja ütleme, kui Paide maakonnas ja linnas on kokku kaks jaoskonda, siis on küllalt, kui seal istub jaoskonnaülem ehk kommissar, rohkem ei ole seal vaja, sest ta õiendab kõik need asjad, mis seal tarvilikud on. Sellega on ühtlasi kätte saadud ka see, et need üksikud toimingud on elanikkudele veel lähemale viidud kui senni oli. (J. Tõnisson, rhv: Erinemine ei ole mitte ikka kõige viljakam, vaid koostöötamine.) Vaadake, see on teoreetiliselt. Kõik mis teie kõnelete, see on kõik teoreetiliselt. Aga vaadake, minul on politsei administratsiooni kohta pisut kõrgemad nõudmised, kui seda ma Teil tähele panen. (J. Tõnisson, rhv: Teie tahtsite ära anda maksude sissenõudmise.) Ei, seda ma ei tahtnud ja seda ma ei öelnud, ma ütlesin, et omavalitsuse asjade peavalitsuselt tulevad üle anda rahaministeeriumile mitmesugused maksude kinnitused, kuna maksude sissenõudmised jäävad ikka politsei funktsiooniks. (Vahelhüüe.) Mina ei pea nimesid kunagi nii tähtsaks kui sisu ennast, ja sellepärast tulen nimele juurde kõige hiljemalt. Vaadake, mina sean politsei administraatorite kohta, nagu ma juba ütlesin, kõige kõrgemad nõudmised üles, kui, nagu mulle näib, Teie seda teete. Meil on nagu rahuldustunne, et politseiülem praegu on niisuguse kvaliteediga, nagu see praegu ajale vastab, ja õige on, et see politseiülem, kes praegu kohapeal on, et see see õige ülem on. Mina aga tahan teile tõendada, et see asi nii ei ole. Meie ei jõua niisuguse aparaadiga mitte riigi ning rahva nõudeid täita, ja sellepärast tahes või tahtmata peame sellele järele jõudma, kuhu teised riigid jõudnud, ja meie teame, et teised riigid on politsei korralduses uuendusi ette võtnud. Näiteks Saksamaal ei pääse kõrgema politseiniku kohale palju keegi ilma kõrgema hariduseta, võib olla, et seal see küll sellepärast nii on, et kõrgemat haridust liig palju on, seda ma ei tea. Ja niikaugale ma ka ei lähe. Ma tahan ainult niikaugale minna, et ma ütlen, et meie peame nii korraldama, et politsei administraatori kohale ei pääseks isikud ilma teatava tsensita, ehk olgu siis inimesed, kes oma anderikkusega tõendanud, et see tsens ülearune on. Aga kui kaugel meie praegu oleme — niikaugel, et isegi niisugusel alal kui politsei, isegi kõrgematel juhtivatel kohtadel ei ole tsensi nõudmist. Vaadake, ega niisuguse asutuse juhtimine ei ole poliitilise tegelase tegevus, kelle käest ei ole

tarvis nõuda erilist haridust, vaid kelle käest on tarvis nõuda anderikkust, poliitilist karakterit ja poliitilise nüansi tunnet. Politseilik kõrgem jõud ei kuulu sinna liiki, vaid temal peab olema teatav ettevalmistus, peab olema oskus, peab olema juriidiline praksis, ja seda teie ometi ei saa nõuda sellelt, kes kantseleialalt on tõusnud ja ütleme oma keskmise anderikkuse või ka halva anderikkusega suurt ära ei tee. Vaadake, sedaviisi ei saa meie niisugust aparaati kuigi kaugale viia ja sellepärast, kui etteheiteid tehakse mitmesugustele politseiasutustele, siis ma palun ikka arvesse võtta seda, et teie ei ole neid asutusi katsunud korraldada nende nõuete järgi, nagu seda tarvis oleks olnud.

Edasi, võtame meie eripolitseid, see tähendab kriminaal- ja kaitsepolitseid. Vaadake, meie ei ole kunni sennijani mõelnud, misugust kvaliteeti meie tahame nõuda kriminaalpolitseilt, tema juhilt, aga meie oleme viinud selle asutuse niisugusesse seisukorda, et välispolitsei kohtadelt keegi ei taha sinna üle minna sellepärast, et seal on võrdlemisi must ala, nagu öeldakse, keegi ei taha sinna minna ja mispärast — sellepärast, et ei ole mingisuguseid tingimisi selle koha kohta üles seatud. See ei ole loomulik võrreldes välispolitseiga. Aga ma lähen sammu edasi ja küsiksin, teie võite, näiteks, Tallinna ja Harju kriminaalkommissari võtta ja näete, kui võrdlemisi halba seisukorda on tema sattunud, võrreldes kas või kohtu-uurijaga Tallinnas või üksipuha kus, mispärast see nii on. Mina olen võrrelnud Saksamaa olusid selles suhtes ja mina panen tähele, et seal kõrgem kriminaalpolitsei juhtiv jõud on kõrgemale astmele seatud kui kohtutegelased, kes tegemist teevad kuritegevuse jälgimisega. Näiteks praegu Saksamaa olukorras ei leia teie palju kriminaaljõude, kes ei oleks kõrgema haridusega. Mina olen tähele pannud, et kõik kriminaalkommissarid on doktorid. Samuti võtame Soome, ka seal paneme meie sedasama tähele. Meie oleme oma olukorra hoidnud sedavõrd madala, ei ole sellele tähelepanu pööranud. Analooiliselt võiks kõneleda ka poliitilise politsei juhtivatest jõududest. Aga et ma juba esimestest olen kõnelenud, siis ei hakka ma sellejuures enam peatuma. Kui meie nüüd niisuguse nõudmise üles seame, siis on arusaadav, et meie niisuguste ametnikkudega ei või maad üle külvata. See oleks luksus. Küll aga peame niisuguste kriminaaljuhtide arvu vähendama, see tähendab senniste politseiülemate arvu peale vähendama ja temale alluva maa-ala suurendama, sellejuures aga kohapealsed vähema kvaliteediga tegelased hoidma sama arvu juures, kuid need tegelased andma ametniku juhtimisele, kellel tõesti kvaliteeti on.

Sellega saame tagajärje kätte, et meie osava juhtimise viime rahvale lähemale, kuid sellejuures ei või meie endile luksust lubada, see tähendab, et meie ei või ettevalmistatud või intelligent ja kõrgema haridusega inimesi sedavõrd palju kohtadele panna, nagu senni vähese kvaliteediga tegelasi oli, kus igauks enese kohta ütleb, et tema on see kõrgem ülemus. (K. P ä t s, põl: Kõrged on nad kõik.)

Konstruksioonist enesest või sellest, kuidas see lähemalt kujunenud selle seaduse täitmisel, mis Riigikogu vastu võttis, ei tahaks ma lähemalt kõneleda, sest eelarve-kommisjonis kerkib see küsimus iseenesest üles, aga mul on see tunne ja veendumus, et mina selle asutuse sise-mise ümberkorraldamise konstruktsiooni olen õigelt valinud, sellejuures mitte Ameerikat üles leides, vaid jälgides olukordi muudel maadel.

Läheksin edasi uuestivalitud nimetuste juurde ja annaksin teile seletuse neist põhjustest, mis siinjuures mõõduandvad olid. Meie võiksim jälgida selles asjas peaaegu kogu maailmas, ütleme vähemalt Euroopas, kahte süsteemi. Üks on endine Vene süsteem ja teine Öhtu-Euroopa süsteem. Just riigiametnikkude, eriti politsei või korrakaitsete ametnikkude suhtes olid Vene süsteemi järgi kõik ülemused. See on ka arusaadav, sest kogu endine Vene olukord põhjenes ülemuste süsteemil, ka tsiviilvalitsemise ala põhjenes ülemuste süsteemil. Kui võtate näiteks endise kreisiülema või „natshalnik uesda”, siis ei olnud ta sisuliselt mingisugune ülemus, tollekordse olukorra järgi oli ta ülemaks tehtud. Lääne-Euroopas ei leia teie aga ülemuste süsteemi kogu politseikorralduse alal, ja seda väga arusaadavatel põhjustel sellepärast, et politseiline juht ei ole ülemus. Ta ei saa ülemus olla sellepärast, et ta on administraator, ta on ülemus ainult omale alluvate suhtes, aga neid ei ole palju. Nende alluvate üle valitsemine teeb temale kõige vähem tööd ja muret. Ta on valitseja, ta on administraator, ja see ala annab temale palju rohkem tööd, kui valitsemine omale alluvate üle. Nüüd tuli meil valida, missugust süsteemi rohkem pooldame, kas endist Vene süsteemi või üldiselt tarvitusel olevat rahvusvahelist Lääne-Euroopa süsteemi. Minul oli see tõsine tunne, et peame kord sest Vene süsteemist lahti saama. (M. Juhkam, tões: Ümberpöörduvalt, Vene komis-sarid tulevad nüüd sisse.) Ei, see ei ole Vene komis-sar mitte. Lubage, ma tulen ka nende nimetuste juurde üksikult. Nüüd tuli valida, kas sest endisest Vene süsteemist lahti saame või mitte, ja ma pean ütlema, et minul oli see tunne, et praegu on paras aeg politsei ümberkorraldamise juures ülemuste süsteemist

loobuda. Sõjaväes on see arusaadav, seal on rügemendiülem, kuigi erilise nimetusega, seal on kompaniiülem, ka erilise nimetusega, aukraadide järgi. Seal on ülemuse nimetus täiesti arusaadav, sest seal on alamad ja loomulikult siis ka ülemad, aga politseilise korralduse juures ei saa seda olla. See oli üheks põhjuseks, mispärast meie sunnitud olime erilisi nimetusi otsima. Raiooniülem ei ole näiteks ülem, ta on küll 20 või 30 kordniku ülem, kuid oma raiooni ülem ei ole ta, ja sellepärast ei vasta see nimetus ta ametile. Võtame jaoskonnaülemad või politseiülemad, nad ei ole seda, meie oleme selle nime ise loonud, jälgides seda psühholoogiat, mis meile oli, aga meie ei ole neid loonud õigetel printsiipidel. See oli üks põhjus. Teine põhjus on järgmine. Sõjavägi, kui ka politsei on nüühasti üleuroopaliselt, üleilmlikult korraldatud rahvusvahelistel printsiipidel. Kõik muud aparaadid, riigiasutused, need enam-vähem kujunevad olukordadest. Näiteks võtame põllutööministeeriumi, ma ei võta keskasutusi vaid kohapealseid, kõik kujunevad niimoodi, missugused valitsuse päevaülesanded on, kujunevad kohalikkude olukordade järgi. Aga politsei ja sõjavägi, kui riigikaitse ja sise-mise korra asutused, on üleuroopalikult, üleilmlikult korraldatud teatavate ühtlaste printsiipide alusel, kui ka ühtlaste nimetuste alusel. Ja üks riik on võtnud teiselt, mis temale kõige rohkem vastuvõetavam oli. Näiteks, kui meie võtame sõjaväelised nimetused, sõjaväelised aukraadid, mis kujundatud rahvusvaheliselt. Küll katsusime omal ajal õnne pealikutega, aga lõppude-lõpuks kõlbas see ainult kaitseliidule, aga tegeva sõjaväe suhtes ei võetud seda mitte tarvitusele. Ma ei ole kuulnud, et rahvusvaheliste aukraadide suhtes oleks palju pahameelt avaldatud, sest see korraldus ise on juba rahvusvaheline. Politsei alal on ka teatavad nimetused, ja peaaegu kõik nimetused peale üksikute erandite on korraldatud rahvusvaheliselt. Võtame kriminaalpolitseide korraldused, siis enamas jaos riikides leiate Prantsuse süsteemist ülevõetuna komis-sari nimetuse. Kõigis enamas jaos riikides leiate seda, ja on arusaadav, et riigid üksiteisel võtavad nimetused omaks lihtsalt sellel põhjusel, et omavahelistel läbikäimistel on palju kergem. Näiteks, kui meie võtame kriminaalpolitsei ülema, ja kui see läbikäimisesse astub, kriminaalpolitsei on alalises läbikäimises teiste riikidega, siis ei ütle see midagi, aga „kriminaalkomis-sar” ütleb igale maale, kes ta on. Vaadake, seal on omad põhjused. (O. Liigand, rhv: Miks Teie sedaviisi tõlkida ei või?) Kuidas? (O. Liigand, rhv: Tõlkige sedaviisi.)

Edasi tähendas rkl. Uibopuu täna väga õieti, et seal on nähtavasti motiiviks olnud ka

üleilmliku politsei kongressi sooviavaldused. Ma võin öelda, et rkl. Uibopuu'1 oli osalt tõtt selles, sest tõesti viimane üleilmlik politseikongress pidas oma kongressi töö ühtlustamiseks, kuritegevuse vastu võitlemiseks, ja on sooviavaldused vastu võtnud, et läbikäimise hõlbustamiseks peaks nimesid ühtlustama, et üks teisele arusaadav oleks. See ei olnud aga sedavõrd mõjuvaks põhjuseks, kui need 2 motiivi, mis ma esile tõin. (M. Juhkam, tõer: Mis on üldisel politseil sellega tegemist, et meil kordnik on, aga peab olema konstaabel.) Ega kordnik ei ole konstaabel.

Asutuse ümberkorraldamisel tahtes ülemuste süsteemist, sellest endisest Vene pärandusest lahti saada, kavatsesime tõesti, missugused nimetused oleksid kohased. Kõigeenamalt otsiti eestipäraseid nimesid, aga peale kordniku, mis on väga ilus nimi, ei leidnud ühtki teist nimetust. Ma paluksin väga, ma ei ripu mitte nimetuste otsas, vaid nimelt süsteemi otsas, Riigikogu liikmeid komisjonis arusaadavalt tõesti oma tahtmist ka sellele pühendada, et leiaksime vastavaid eestipäraseid nimesid, mis oleksid Vene süsteemist vabad. Kui meie need vastavad nimetused leiaksime, ma oleksin väga rõõmus, kui ühisel nõul ja abil saaksime neid maksuma panna, mis ka rahvusvahelises süsteemis edasiantavad oleksid ka teistele. Kui meie võtame need nimetused üksikult, politseikomisjar kui ka kriminaalkomisjar, siis on need rahvusvaheliselt üldiseks saanud. Nad on üldiseks saanud põhjamaadel. Kesk-Euroopa maadel jne., ainult Soome on leidnud tõesti omale nime „Nimismees“, mis neil ajalooliselt on välja kujunenud, missugust nime aga meil ei ole. Ma oleksin väga tänulik, härrad Riigikogu liikmed, kui teie aitaksite vastavaid nimetusi leida, ja nende „nimismees“ ei ole, nagu teie tähele panete, mitte mingi ülemus, ta on valitud igatahes õieti ja ajalooliselt nõnda nimetama hakatud. Aga seesama Soome ei ole sellele ametnikule, kes vastab meie raiooniülemale, oma nime leidnud, vaid on sellesama konstaabli võtnud, ja Soomemaa on väga hästi harjunud selle nimetusega, soomlane ei ole oma väljarääkimise suhtes sugugi kergepärasem, minu arvates on tema võõraste nimede väljarääkimises veel raskepärasem kui eestlane, aga soomlane on konstaabli nimetusega väga leppinud.

Ja võtame teised maad, kes ka sellest Inglise süsteemist selle nimetuse on omaks võtnud. See ei ole algupärane nimi, aga see on tarvitusele võetud. (K. Päts, põl: Aga Soomes on nimismees ja... ka veel alles.) Teie, rkl. Päts, ei kuulnud, mis mina siin rääkisin. Mina ütlesin, et soomlane on õnnelikult selle rahvusliku nimetuse leidnud välispolitsei komisjari

asele, ja mina ütlen, ma oleksin väga tänulik, kui meie ka vastava eestipärase nimetuse leiaksime. (O. Liigand, rhv: Sennisest nimetusest saame ka väga hästi aru, aga see rahvusvaheline meile ei vasta.) Ma paluksin Teid, härra rkl. Liigand, meid küll vabastada ülemuste süsteemist. Igatahes, minu põhimõttega ei ole see politseiasutuste ümberkorraldamine mitte kooskõlas. (O. Liigand, rhv: Aga Eesti keeles?) Jah, mõelge selle üle pisut, tulge siseministeeriumi eelarvekomisjoni ja katsume seal seda teha.

Nüüd võtame prefekti nimetuse. Vaadake, see on võetud, nagu Teie tähele panna võite, Romaani maade süsteemist. See on väga laialt tarvitusel olev nimetus. Ja nüüd jäi valida, kui meie rahvusvahelisest süsteemist tahame kinni pidada, missuguse nimetuse omaks võtame, ja ma võiksin öelda, missugused nimetused tarvitusel on. Politseimeister on ka tarvitusel nii mõnelgi maal. Siis on Saksa süsteemis politseipresident. Meie olukorda see nimetus ka kuidagi ei lähe. (K. Päts, põl: Meil ei kõlba president!) Politsei president on Saksamaa olukorras, kuid ma leian, meile see nimetus ei lähe.

Kui meie võtaksime Inglise süsteemist sheriifi, siis see nimetus ei ole kuskil läbi läinud ja on jäänud eriliseks nimetuseks inglastele, kuna aga sama Inglise süsteemi konstaabel läbi on läinud, ja nagu teie tähele panna võite, ei ole ka seal ülemuste süsteemi. Ja nüüd jäi meil valida Romaani maadest prefekt, mis selle vana Rooma nimega edasi annab otsekohe seda, mis selle kohaga ja nimetusega tahetakse öelda, kui administraatori nimega. (M. Juhkam, tõer: Kes oli Rooma prefekt? — See oli asevalitseja.) Ma küsiksin ka, kes oli see Inglise konstaabel? See oli ka midagi muud, kui ta praegu on. Ja ma küsiksin ka, kes on Prantsusmaal vastava nimetusega ka praegu veel?

Ja nüüd ma küsiksin, kui näiteks Lätimaa ja Läti rahvas on prefekti nimetusega võinud harjuda oma linnades, miks siis eestlane vähem harjumata peab olema? (O. Liigand, rhv: Ütleb „perfekt“. — J. Kana, tõer: „Kaja“ ei saa seda nime punktipealt välja öelda. — J. Voiman, stp: Võrus on konstaabel ristitud „ilma konsaplekita“.) Vaadake, kui teie võtaksite meie sõduri, siis on tema ka pahatihti sellega hädas.

Need olid põhjendused, mis minu arvamise järgi iseenestest väga kaaluvad on ja mis peavad teatava süsteemi aluseks olema. Vaadake, kui võetakse üks rahvusvaheline süsteem tarvitusele ja kui ei leita mitte omapäraseid rahvuslikke nimetusi — nõnda on see olnud ka sõja-

väeliselt — siis on arusaadav, et esimesed kuud, esimene poolaasta teatavaid raskusi teeb. Ja ma tooksin veel näite — mispärast on lätlane prefektiga ja soomlane oma konstaabliga väga hästi harjuda võinud, ja ei ole selles midagi iseäralikku. Meil aga on ainult, ma tahaksin öelda, teatav vanameelsus sellel alal, kui meie kardame rahvusvahelise süsteemi vastuvõtmist. Aga mina ütlen, mina pooldan, härra rkl. Liigand, ka Teie arvamist, tulge appi, ja katsume siis midagi sellel alal teha, kui Teil materjaali ja algatust on.

Mis puutub ümberkorraldamise töödese, siis võin ma öelda, et see ei ole ülepea kaela ette võetud. Rkl. härra Tõnisson tähendas, et see olevat kuidagi läbi surutud. Kõige esmalt pean ütleva, et sellekohane kohustus on valitsusele peale pandud seadusega, politsei ühendamise seadusega. Korraldus tuli luua, tuli ellu viia, maksta panna, ja kui vahepeal seda tehtud ei olnud, siis pidin mina seda tegema. Korraldus tuli luua, ellu viia ja maksta panna. Kui vahepeal seda aga tehtud ei olnud, siis pidin ma omalt poolt seda tegema hakkama, kuid see võttis ligi pool aastat ära, ja nii ei jõudnud ma selle ümberkujundamisega eelarveks valmis. See ümberkujundamine ei ole ka praegu veel lõpulikult valmis. Härra Tõnisson ütles, see ümberkujundamine olevat läbi surutud, mina omalt poolt aga ütlen, et see tõesti nõnda ei ole. (Vahelhüüe keskelt.) Härra Liigand, mina ei tea, kust Teie oma informatsiooni saate, kuid võin seda ainult arvata. Mina võin öelda ka seda, et see informatsioon ei ole õige, ja allikas, kust see informatsioon pärit, ei ole ka õige. Võin Teile tõendada, et ühtki projekteerivat tööd siseministeriumis ei tehta ilma minu juhtnõoriga. Teist korda minu ministeriumis ei ole. Kõik kavad, kuidas nad ka lõpuvormis välja kukuvad, on tehtud minu juhtnõõride järgi. Mina olen, kui teid just nimetuste asjad huvitavad, nimetuste vaenlane. (O. Liigand, rhv: Tähendab, Teid tehti samuti pehmeks, nagu Teie valitsuse pehmeks tegite.) Härra Liigand, see on tehtud minu juhtnõõride järgi. Mind ei ole pehmeks tehtud. Kui teie nimetasite administratiiv asjade peavalitsuse juhatajat härra Madisson'i, siis pean tähendama, et see ei ole härra Madisson'i eelnõu, vaid härra Kaiy on selle kokku seadnud temale antud juhtnõõride piirides, Härra Kaiy on praegune kohtuministeriumi nõunik ja endine siseministeriumi ametnik. Valitsuse komisjon, ära kuulates informatsiooni ja seletusi, ei olnud selle seisukoha vastu. Nagu ma mäletan, pooldas komisjon isegi seda seisukohta ja arvas, et see on tõesti niisugune samm, mida peab astutama. (M. Juhkam, tõer: Parem oleks ta mujal kuskil sammu

edasi astunud.) Võib olla, tegi ta seda mujal ka. Ka üksikute valitsuse liikmete poolt ei kuulnud ma selles asjas vasturääkimisi, vaid seal öeldi samuti nagu siin, et kas need nimed võõrad ei ole. Kuid kui kuulati ära samad seletused, mis ma siin ette kandsin, siis oldi selle süsteemi poolt. Valitsus ei olnud selle vastu ja nii ei või öelda, et mingisugust läbisurumist minu poolt siin kohal oleks olnud. Teie tunnete minu iseloomu, teate ka, et ma kõik oma kavatsused kannan ette pikalt ja laialt, ja kui need vastuvõtmist leiavad, siis ei või läbisurumisest juttu olla. (Vahelhüüe.)

Nüüd tahaksin rääkida ka vähe korraldustöödest. (Vahelhüüe.) Kui sellest siin Riigikogus avalikult on kõneldud, siis lubage ka, et ma avalikult vastan. Senni oleme suutnud ainult ajutised koosseisud välja töötada ja esitada. Ma ütlen ajutised koosseisud, ja seda sellepärast, et meie nendest koosseisudest oleme suutnud vastavalt kõrgema osa ümber kujundada, see tähendab, kantselei ühes juhtivate jõududega. Teie näete, see ei ole väga suur osa. Sennise 15 üksuse asemele on tulnud 8 üksust. Ma julgen loota, et need üksused vähenevad veel. Mul on ka kindel veendumus, et Petseris ja Võrus ei tarvitse kaht üksust olla. Ühenduses nende üksuste kaotamisega, see tähendab, kantseleide kokkumahutamisega, on mul korda läinud vähendada väljaminekuid umbes 6 miljoni marga suuruses, see tähendab, ainult kantselei osas ja sellepärast ongi need võetud ajutiste koosseisudega. Sellele järgneb alles veel kõigi jaoskondade ja raioonide läbi vaatamine ja selleks kulub vähemalt 2—3 kuud. Ma olen kindel, et kõik poliitilise-, välis- ja kriminaalpolitsei jaoskonnad annavad mulle palju suuremaid tagajärgi kokkutõmbamise juures, kui seda kantseleide kokkutõmbamisel on nähtavaks tulnud. Ma palun kantseleikulude juurde veel võtta arstiabikulud. Ma palun arvesse võtta kantseleide juures perekonnaabiraha, arstiabi, ruumide üürid ja küttekulud. Nii et ma võin öelda, et kantseleilisel alal ökonoomiat on olnud umbes 10 miljoni marga suuruses, võrreldes sellega, kui meil oli 15 üksust. Ma julgen arvata, et meie seda tööd oleme teinud kooskõlas Riigikogu tahtmisega, kui ta vastu võttis ühendamise seaduse. Ühendamise seadus võeti vastu just nendel sihtjoontel, et asutus, tehes tema kõvaks, peab olema ühtlasi ka konstrueeritud ökonoomiliselt.

Ütleksin veel paar sõna selle mõtteavalduse peale, mis rkl. Uibopuu poolt ajutise korralduse määruse seaduslikkuse suhtes ette toodi, sest seda küsis ka rkl. Gustavson. Korraldusseadus, mitte see teie poolt vastuvõetud ühendamise seadus, näeb ette, või õieti antakse selle seadusega valitsusele õigus määrustega ja korral-

dustega kujundada politsei keskasutust ja politsei kohalikke asutusi sennikaua, kui Riigikogu poolt pole üldine politseikorraldus maksmata pandud. Selles paragrahvis sisaldub ometi see volitus, mis annab võimaluse asutust kujundada. Ma olen kindel, et meil kõigil on selge, mis tähendab asutust kujundada. See tähendab luua asutus kogu tema koosseisuga ja kogu tema kompetentsiga ja kõige sellega, mis sealjuures tarvis on. (M. Juhkam, tões: Siin on mõeldud teine koondus.) Ei mitte koondus, vaid kujundus. Kui teie vaatateselutuskirja, siis näete, et valitsusele on antud ala normeerimiseks, mis senni seadusandlikus korras on sündinud, sellepärast et Riigikogu ei pidanud ennast kompetentseks asutuse rutulikul ümberkujundamisel sedavõrd, et tema oleks kõiki üksikasju ette näinud, mis selle juures tulevad teha. (Vahelhüüe M. Juhkam'i, tões poolt.) Ei ole kuskil vallapolitsei loodud ega midagi niisugust. Vaadake, kui valitsusele antakse üks volitus, siis ei saa ta muidugi selle põhjal endist seadust muuta, kuid tema võib seda teha, milleks teda volitatakse. Selles see asja tuum seisabki, et valitsus võib teha seda uut, milleks teda volitati. Mina tooksin analoogia. Näiteks kui teie volitasite valitsust oma seadusega vähendada koosseise ja ühe asutuse kompetentsi teise peale panema, siis volitasite teie ka valitsust muutma Riigikogu enese poolt vastuvõetud seadusi, mis senni seaduslikus jõus olid. Valitsus on seda teinud igal sammul, muutes Riigikogu enese seadusi, mis enne seadusandlikus korras tehti. Selles see volitus seisabki, ja mina ei tea, millele teie ennast põhjendate. Mina ütlen aga, et kõik kohtuministeeriumi juristid ei võinud seda teisiti võtta, kui antud volitusena. (M. Juhkam, tões: Riigikohtu juristid on praegu teisel arvamisel.) Riigikohtu juristid ei saa teistsugusel arvamisel olla, sest seal pole niisuguseid asju ees olnud. Vaadake, see on kogu see alus olnud ja mulle näib, et see juriidiliselt põhjendatud ja õige alus on.

Juhataja **J. Zimmerman**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Aja kokkuhoidmiseks tarvitan faktilise märkusena sõna, et sõjaministri mitmekordse rõhutuse puhul konstateerida, et maja, kus kõrgem ohvitser omale korteri on saanud, on tühi olnud ja on nüüd ära kasutatud korteriks.

Sel puhul konstateerin ühtlasi, et seesama maja on Riigikogu poolt seadusega 9. märtsist 1923. a. — „Riigi Teataja“ nr. 43—1923. a. — antud ametiasutuste paigutamiseks.

Majas elasid mitmed riigiametnikud — töö-hoolekandeministeeriumist ja kohtuministeeriumist. Need tõsteti välja sõjaministeeriumi nõudmisel kohtuteel.

Maja hakati remonteerima sõjaväe kõrgemate sõjaväeametnikkude jaoks. Korter, millest oli jutt, koosneb 7 toast pluss teenija tuba, kokku 8 tuba. —

Tervishoiu alal tehtud märkuste puhul juhin tähelepanu sellele, et ma rõhutasin, kuidas teisel tervishoiuasja juhatajad mitte ei talita. Tervishoiu peavalitsuse juhataja kinnitab ise usaldusarstide tasumäärad ja kasutab ise neid tasumäärasid, mis eksiarvamisi võib sünnitada.

Siseministeeriumi alal konstateerin oma seletuste mõttes:

1) siseministeeriumi peasekretäär kui juhtiv jõud ja erilise ettevalmistusega teoreetiliselt töötav nõndanimetatud „projekteerija“ ei saa olulikult mitte kõrvuti tegutseda;

2) administratiiv-poliitiliste ülesannete osutamise edukus ja rahvaelu hõlbustus nõuab, et kohalikud administratiivsed piirkonnad võimalikult kokku langeksid meie maakondadega kui ajalooliselt väljakujunenud administratiivüksustega, millel oma loomulik keskkohal tarvilikkude läbikäiguteedega jne.

Juhataja **J. Zimmerman**: Sõna on rkl. Jõeäär'il faktiliseks märkuseks.

A. Jõeäär (stp): Faktilise märkusena pean tähendama järgmist: minu vahelhüüe härra Tõnisson'i kõnele eelmisel Riigikogu koosolekul on stenogrammi järgi kõlanud järgmiselt: „Enne ajab sõjavägi Riigikogu laiali...“ Vahelhüüde algus on õigelt stenografeeritud. Viimane osa on välja jäetud, mis järgmine oli... kui Riigikogu sõjaväe kulud vähendab. Aga ajalehed on seda valesti kirjutanud ja nimelt: „Sõjavägi peksab Riigikogu laiali“. Seda tähendasin irooniliselt härra Tõnisson'i kõne puhul, kui ta rääkis sõjaväe kulude vähendamise kohta. Mõlemad oletused on meie oludes vaevalt täidminevad. Maitse asi, kumba pidada võimalikumaks. (K. Päts, põl: Teie rääkisite kindral Bajev'ist.) Ja sellest ma rääkisin ka lõpus, mis parandamata kujul ka ajalehte on sattunud. Kui härra Laidoner ainult minu vahelhüüde esimest osa kuulis, siis on arusaadavad sellest tehtud ekslikud järeldused. Teiseks pean õiendama stenogrammi, mis parandamata kujul ka ajalehte on sattunud, ja kus järgmisel kujul minu seletus on väljendatud: „Aga ma võin ainult ühte öelda, et meie sõjaväge on tõepoolest meie kõrgemad sõjaväelased, nagu kindralid, Eesti peale ässitanud.“ Siin on armastuseväärilised olevused, kes

stenogrammide eest hoolitsevad, väljendanud minu sõnu peaaegu vastupidi. Loodan, et härrad Riigikogu liikmed mäletavad, et kõnelesin umbes järgmist: „Agamavõin ainult ühte öelda, et mitmes riigis, kus sõjavägi, samuti kui meil, demokraatlikku korda peaks kaitsma, tõepoolest mitmed kõrgemad sõjaväelased, kindralid, sõjaväge selleks on tarvitanud, et tema abil demokraatlikku korda kukutada“. Nii olid need sõnad, mis ma ütlesin.

Juhataja J. Zimmerman: Faktiliseks märkuseks on sõna härra sõjaministril.

Sõjaminister J. Soots: Austatud Riigikogu liikmed! Härra rkl. Tõnisson'i teadaande puhul teatan, et see maja, mis Toompeal praegu sõjaministeeriumil kasutada, on sõjaministeeriumile antud teedeministeeriumilt Vabariigi Valitsuse otsuse põhjal ja sel ajal, kui maja sõjaministeeriumile üle anti, ei olnud seal ei ole ka praegu ühtki riigiasutust sees. Seal on sees olnud küll eraisikuid, muuseas ka mõni riigiteenija ja nende alt ongi aegamööda need korterid vabanenud, mis nüüd on staabi komando ja ohvitseride korterite all kinni. Kui härra Tõnisson üles luges staabiülema korteris 7 tuba, siis võttis ta vist ühe toa ilma akendeta, mida minu arvates elutoaks ei saa lugeda ja mida tarvitatakse sahvriks. Minu arusaamise järgi ei ole tähtis, mitmetoaline korter isikul on, kui korteri eest isik omast rahast korteri suuruse järgi üüri maksab.

V. Hasselblatt (sks): Meine Herren Abgeordneten! Die deutsch-baltische Fraktion ist der Ansicht, dass der Herr Finanzminister seine wirtschaftspolitische Arbeit im vergang. Jahr fraglos ins richtige Geleise gebracht hat und teilt mit ihm die Genugtuung über ein defizitloses Budget, die Stabilität der Mark im Verlaufe des vergangenen Jahres und den Ausfuhrüberschuss in unserer Aussenhandelsbilanz. Diese drei für unseren Staatshaushalt so wichtigen Dinge sind die besten Waffen zur Verteidigung des Budgets und geben dem Leiter unserer Wirtschaftspolitik Veranlassung, mit ruhiger Zuversicht dem neuen Budgetjahr entgegenzugehen und diese auch der Staatsversammlung zu empfehlen.

Doch darüber müssen wir uns klar sein, — es kann sich leider nicht um eine Zuversicht handeln, die dem Bewusstsein eines sicheren Ruhens auf eigenem wohlbegründeten Schwergewicht, die dem Empfinden eines gleichen ruhigen Pendelschlages unseres Wirtschaftslebens entspringt, sondern lediglich um die Feststellung: wir können die Enden zusam-

menbringen, wenn wir sparsam, sehr sparsam sind und wenn wir die grosse Steuerlast — in jeglicher ihrer Formen — ungemildert fortbestehen lassen. Nicht mehr!

Der vorgeschrittenen Zeit unserer Budgetberatungen Rechnung tragend, will ich unsere im vorigen Jahre im einzelnen dargelegten Wünsche nicht wiederholen, — sie gelten zu meist auch heute noch — sondern mich auf einige allgemeine Betrachtungen beschränken und zunächst einen Blick hinter die Kulissen unseres ausbalancierten Staatsbudgets werfen, um festzustellen, dass ganz ohne Frage eine Verarmung nahezu aller Berufsschichten der Bevölkerung festgestellt werden muss. Nicht nur ein Blick in den Alltag spricht uns davon, wir finden die Belege für diese Tatsache auch in den Budgetposten. Die Zunahme des Ertrages der Gewerbe-Grundsteuer beweist, dass die Zahl der Unternehmen wächst und dass immer wieder Versuche gemacht werden, mit eigenem oder Leihkapital wirtschaftliche Betriebe ins Leben zu rufen und Existenzgrundlagen zu schaffen; ein gleichzeitiger Rückgang der Reingewinnsteuer um 8 Millionen zeigt, dass die Zahl der Geschäfte und Betriebe, welche mit Gewinn zu arbeiten in der Lage sind, ständig abnimmt. Von einem natürlichen Anwachsen der Einkommensteuer kann auch im bescheidenen Sinne des Wortes ebenfalls keine Rede sein, und an der im Voranschlag vorgesehenen Erhöhung der Eingänge von dieser Steuer werden wir Enttäuschungen erleben. Zu dem sollen wir beim Vergleich mit früheren Jahren und Bewerten dieser Vergleiche eines nicht vergessen: dass nach wie vor im Kampfe zwischen Steuerapparat und Steuerzahler ersterer immer noch das gewaltige Übergewicht hat — der onus probandi liegt allein auf dem Zahler; jedes Steigen des Einkommens wird prompt erfasst, während das Sinken der Einnahmen erst nach schweren Kämpfen im Instanzenzuge und meist nur zum Teil in Betracht gezogen wird. Wieviel an privatem Kapital verzehrt wird, kann das Staatsbudget natürlich nicht zeigen. Wir wissen aber, dass wir stark vom Kapital leben.

Wo liegen nun die Gründe dieser allgemein empfundenen Verarmung und des wirtschaftlichen Notstandes, für dessen Nachweis ich Ihnen wohl Beispiele ersparen darf. Eine Reihe von Gründen: Mangel billiger Kredite und durchgreifender organisierter Wirtschaft u. a. m. sind von den Vorrednern genannt worden, ich füge einige hinzu: Die zu schnelle soziale und berufliche Umschichtung und Zerschichtung, ständig wachsende Schwierigkeiten in der Berufswahl und Verengung der

beruflichen Betätigungsgebiete, die ungenügende Berücksichtigung der Kleinheit unserer Verhältnisse, das bei weiten Schichten in Fleisch und Blut übergegangene Sich-Verlassen auf staatliche Kredite und Darlehen, der Unglaube hinsichtlich der Stabilität-rechtlicher Werte, Wettbewerb mit nicht immer lauterem und in viel zu starkem Masse geduldeten Mitteln, nach wie vor die Notwendigkeit des Kalkulierens und Sich-Einstellens von heute auf morgen anstatt auf längere Sicht. Was muss ein Unternehmer heute nicht alles in Betracht ziehen, bevor er sein Vermögen in Estland investiert! Er muss bisweilen damit rechnen, dass ihm nach begonnener, auch vollendeter Arbeit Konkurrenten mit staatlicher Protektion durch billige Kredite oder andere Bevorzugungen entstehen, er muss mit einem ständigen Herumzerren an unserem Zolltarif rechnen — ich erinnere bloss daran, wie die Weizenzollfrage in unseren Parlamentskommissionen nun schon mehrere Monate auf und ab tanzt, — er muss auch ständig dessen gewärtig sein, dass der Staat in eigener Person in leicht herbeizuführender überlegener Weise sich als Konkurrent auf-tut.

Als ein Beispiel zu diesem Thema Unternehmer-Unsicherheit will ich nur die Erbauung eines wahrhaftig notwendigen neuen Kühlhauses für den Butterexport durch eine einheimische Aktien-Gesellschaft erwähnen. Das alte Kühlhaus genügt den Ansprüchen des steigenden Butterexports nicht mehr, das neue kann einen Export bis 1.500.000 kg. Butter bedienen und genügt den zeitgemässen Anforderungen in hohem Masse, jedoch — die Butterexportlizenz fordert die Benutzung ausschliesslich des alten Hafenkühlhauses und dem privaten Kühlhaus wird die Mitarbeit versagt.

Den Exporteuren und Produzenten und daher dem ganzen Staate ist dadurch bereits grosser Schaden erwachsen, welcher sich unbedingt in Zukunft vergrössern muss, wenn das Landwirtschaftsministerium nicht seinen Standpunkt ändert.

Im Jahre 1924 soll für die estländische Butter im Durchschnitt 10 Mark per kg. weniger erzielt worden sein, weil dieselbe nicht genügend gekühlt gewesen ist. Das allein macht ca. 30.000.000 EMk. aus. Wir sind doch wirklich ein zu armer Staat, um uns den Luxus, gestatten zu können, derartige Summen aus dem Fenster zu werfen!

Das neue Kühlhaus liegt aber brach und dabei finden wir im Budget des Landwirtschaftsministeriums den Posten von 10 Millionen zum Erbauen eines staatlichen Kühlhauses.

Dieses nur als charakteristisches Beispiel noch vorherrschender Tendenzen. Hierbei möchte ich mir eine Bemerkung hinsichtlich des Staatsvermögens erlauben, welches mit Erwähnten und so manchen anderen Posten des Budgets auf Kosten der Steuerzahler noch erhöht werden soll. Eine Vermögensbilanz ist die notwendige Ergänzung des Budgets. Da zu dem Staatsvermögen viele unrentable Werte gehören (z. B. Museen u. dgl. m.), so ist es ja schwer, für die Schätzung eine sichere Basis zu finden und selbst die Abschätzung der nutzbaren Eigentumsrechte hat ihre Schwierigkeit. Aber ich bedauere es doch, dass uns solch eine Vermögensbilanz nicht vorliegt. Unabhängig davon dürfte die Vermutung zutreffen, dass es wohl — ausser dem alles verstaatlichten Russland — kaum einen Staat gibt, dessen Vermögen — und gerade das privatwirtschaftliche — der gesamte Wald, annähernd die Hälfte des landwirtschaftlichen Areals, die ganze Eisenbahn, sämtliche Bodenschätze usw. — im Verhältnis zu dem Privatvermögen seiner Bürger so gross wäre, wie bei uns. Wenn man, dieses in Betracht ziehend, unsere Steuersätze — sowohl die direkten als auch die indirekten — ansieht, so kommt man zu einem betrüblichen Schluss: Das privatwirtschaftliche Vermögen des Staates ist relativ sehr gross und gibt dabei doch so wenig Erträge, dass die Steuerschraube bis auf das äusserste angespannt werden muss, um die für die Deckung der unbedingt notwendigen Staatsausgaben nötigen Mitteln zu beschaffen.

Die Einkommensteuergesetze der Schweizer Kantone Zürich und Graubünden beginnen mit den Worten: „Sofern der Ertrag des Staatsvermögens zur Deckung der Staatsausgaben nicht genügt“ usw., und bezeichnen alles, was nicht durch diese Erträge des Staatsvermögens gedeckt wird, als Defizit, jede Steuer — als Defizit. Nach diesem Schlaraffenland, nach solchen Zuständen mag sich auch unser Steuerzahler sehnen!

Ich glaube, dass der Staat im Interesse dieser seiner Steuerzahler handeln wird, wenn er sich von seiner Tendenz, möglichst viele privatwirtschaftliche Werte an sich zu reissen oder sie in die Hände ständig privilegierter und subventionierter Gruppen zu spielen, ganz energisch löst. Das dürfte für alle Teile — den Staat und die Bürger — von grösstem Vorteil sein. Der Staat muss vor allem die Voraussetzungen für die allgemeine Entwicklung schaffen, da diese nur von ihm abhängen und nur von ihm gesichert werden können. Dazu braucht er weder eine ausgedehnte eigene Privatwirtschaft, noch

eine bis ins letzte eindringende Bevormundung des wirtschaftlichen Lebens, die bei uns ebenfalls zu stark ist. Hier soll der Staat lieber die Voraussetzungen für das lebendige Empfinden der Bürger für ihr selbstständiges gesichertes Eigenrecht gegenüber dem Staate schaffen, denn solange der einzelne das Recht als ein nur durch Vermittlung des Staates in jedem Falle zu beziehendes Gut empfindet, wird er auch nach Kräften übertriebene Ansprüche an den Staat stellen und ihn als milchende Kuh ansehen, die jedem — welcher der Sonne der jeweiligen politischen Mehrheit näher steht — zur Verfügung stehen muss.

Ich komme nun zu dem gegenwärtig wichtigsten wirtschaftlichen und politischen Rechtsproblem des Staates, welches sowohl in der Regierungsdeklaration, als auch im Motivenbericht geflissentlich umgangen worden ist. Dieses Problem ist die rechtliche und finanzielle Lösung der durch die Ausführung des Landgesetzes geschaffenen Lage. Sieht man sich das Budget an, so scheint alles in bester Ordnung zu sein, denn unter den Staatsschulden findet sich kein Posten für Entschädigungsleistungen, wohl aber im Extraordinarium immerzu Darlehen und Kredite für die neuen Wirte; auch sagte der Herr Finanzminister — freilich nicht indiesem Zusammenhang — die Ausgaben wegen der Agrarreform müssten in spätestens 4—5 Jahren aufhören. Ich frage nun, sieht man nicht den grössten und selbstverständlichsten Posten des Landgesetzes — die Entschädigungsleistung nämlich, — will man ihn nicht sehen oder will man ihm dem besorgten Bürger nicht zeigen? Werden sich nicht endlich die staatsmännische Reife, der erforderliche Ernst und die Verantwortungsbereitschaft zeigen, um einen Weg zur Lösung zu finden? Wir fordern einen geraden und ehrlichen Weg. Der Weg führt — wir wissen das alle nur zu gut — über Anerkennung des Rechtsstandpunktes und über einen lebensfähigen Vergleich.

Warum ist anstatt dessen der Probedallone eines Entschädigungsgesetzes lanciert worden, welches den Stempel des Unrechts in jedem seiner sieben kargen Paragraphen zeigt? Warum ist — trotz wiederholter Anregung unsererseits — die Frage des Zinsendienstes für die enteigneten Werte nicht erwogen und durchgeführt worden?

Sie wissen, meine Herren, in welcher Frage die Lösung des Problems gipfelt: In unserer Forderung auf Bodenständigkeit, die Wiederherstellung der Berufsmöglichkeiten auf eigener Scholle. Das ist von allen

genommenen Rechten das höchste und heiligste Recht; das Recht auf Arbeit in der Heimat und für die Heimat! Hier sollte die Regierung den Hebel ansetzen in Verhandlungen, nicht aber in solchen Versuchen, die mit ihrer majorisierenden Gewalt der staatlichen Entwicklung einen hässlichen, schwer zu tilgenden Stempel aufdrücken.

Aber das ist nicht die grösste Gefahr. Die viel grössere liegt darin, dass ein fest verankertes Eigentumsrecht nie als legitimer Bestandteil der estländischen Staatspolitik wird gelten können und es zum Schaden des Staates und seiner Bürger auch nicht werden wird, solange diese Wunde klafft. Die Politik meiner Partei hat Ihnen, m. H., bisher genugsam gezeigt, dass wir Wünsche und Wirklichkeit nicht verwechseln, das gibt uns aber auch die Berechtigung zu fordern, dass Recht und Unrecht nicht verwechselt werden.

Ich komme zum Schluss: Der Herr Finanzminister sagte, unser Weg geht bergan, das bedeutet, die Arbeit geht vorwärts, und sagt zugleich, die Arbeit ist schwer. Vom ersten hoffen wir, dass es zutrifft, das zweite ist nicht zu verwundern. Zu unserem Teil sind wir bereit in der Arbeit zu stehen und mit Hand anzulegen.

Juhataja **J. Zimmerman**: Sõna on ettepaneku tegemiseks rkl. Hünerson'il.

J. Hünerson (põl): Panen ette riigi 1926./27. aasta eelarve I lugemisel vastu võtta ja I ja II lugemise vahel eelarve-komisjoni anda.

Juhataja **J. Zimmerman**: On kaks ettepanekut: üks rkl. Hünerson'i poolt, mille ta juba ette kandis, ja teine vanematekogu ettepanek: „Otsustatakse eelarve läbivaatamiseks valida erikomisjon, valimisel jagajaks võttes 2 ja sellele komisjonile eelarve läbivaatamiseks ühekuuline tähtaeg määrata“. Panen hääletamisele rkl. Hünerson'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks I lugemisel vastu võetud.

Hääletamisele tuleb vanematekogu ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Sõna on isiklikus asjas rkl. Hünerson'il.

3. J. Hünerson'i J. Hünerson (põl): sõnavõtmine Eilsel Riigikogu koosisiklikus asjas. olekul on härra Tõnisson siin seletanud, nagu oleks

ta mind isiklikult õppimisel toetanud ja nagu oleks minul mingisuguseid kohustusi selle eest temale tasumata. Mina pean kõigekindlamalt seletama, et mina härra Tõnisson'i käest mingisugust toetust õppimiseks saanud ei ole. Mina sain keskkooli hariduse, ilma et minul härra Tõnisson'iga mingisugust ainelist vahekorda keskkoolis käimise ajal oleks olnud. Peale selle astusin „Postimehe“ toimetusesse, kus ma ligi paar aastat teenisin. Sel ajal, kui „Postimehe“ toimetuse liikmena teenisin, sain vastava palga oma töö eest. Võin öelda, et mina selle palgaga, mis ma sain, täiesti rahule jäin. Kuid rohkem ma sealt midagi saanud ei ole. Peale selle astusin ma ülikooli, siis ei ole ma enam „Postimehele“ kaastööd teinud ja mingisugust laenu mina härra Tõnisson'i käest pärastki saanud ei ole. Küll pean aga seda tunnistama, et mina pärast ülikooli lõpetamist olen omalt poolt võimaldanud „Postimehele“ krediitide saamist.

4. Eelarve- kommissjoni valimine.

Juhataja **J. Zimmer-**
man: On ettepanek, Riigi-
kogu eelarve-kommissjoni
valida järgmised Riigikogu

liikmed sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt. (O. Gustavson, stp: Niisugust rühma ei olegi!) Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel panen ette — aga allkiri ei ole loetav. (A. Tupits, põl: Seda on siis üks kirjaoskamatu inimene kirjutanud. A. Kärner, stp: Kärner on alla kirjutanud.) Rkl. Kärner paneb ette valida Riigikogu liikmed: Martna, Johanson, Vain, Gustavson, Jonas, Jõeäär, Voiman, Tiks, Kärner, Schütz,

Vomm, Eilman, Metusala. Rkl. Uibopuu poolt on ettepanek tehtud, rahvuslik-vabameelse partei Riigikogu rühma poolt eelarve-kommissjoni valida Riigikogu liikmed: A. Tamm, Uibopuu ja Anto. Rkl. Luur'i poolt on ettepanek, valida kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt Riigikogu liikmed: Märtsen, Luur, Anniko ja Bauer. Rkl. Jaanis'e poolt ettepanek, valida Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt Riigikogu liikmed: Kornel, Liigand, Luiga ja Jaanis. Rkl. Solovjev'i poolt on ettepanek, valida Vene Riigikogu rühma poolt Riigikogu liikmed Grigorjev ja Baranin. Rkl. Martinson'i poolt on ettepanek, valida põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt järgmised Riigikogu liikmed: Arras, Birkenberg, Eigo, Hünerson, Holberg, Ipsberg, Indermitte, Kroon, Laarman, Masik, K. Tamm, Teetsov, Tonkman. Rkl. Juhkam'i poolt on ettepanek, valida tööerakonna Riigikogu rühma poolt Riigikogu liikmed: Pool, Kana, Oja, Maaker, Zimmerman ja Juhkam. Rkl. Penno poolt on ettepanek, valida asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt järgmised Riigikogu liikmed: Ostrat, Penno ja Köster. Kavatsen panna hääletamisele kõik ettepanud kandidaadid korraga. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanud kandidaadid valitud. (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **J. Zimmermann.**

Sekretäär **J. Holberg.**

Abisekretäär **L. Raudkepp.**